

שבט רב

גיליון תודשי מתורתו

של הרב גדון

אגן-ישראל שטיינמלץ

***

גיליון טבת תשפ"ה

הקדמה

הגיליון הקודם של 'שפע רב' עסק בחלקו הגדול במושג החסידות בהקשרו היסודי ביותר. המאמרים, השיחות והקטעים שהופיעו בו התחכו אחרי נקודת התמצית של החסידות וניסו להגדיר מה הופך אדם לחסיד. הגיליון שלפניכם צולל פנימה לתוך עולמה של החסידות, אל דרכי החיים, המחשבה והעבודה שקבלו לבוש חדש בחסידות.

הרב עדין הרבה לדבר על נקודת ההתחלה, על הרגע שבו אדם מחליט להיות חסיד, על הרגע שבו אדם מתחיל לקחת את הדברים אל ליבו. הרב ניסח את הרגעים הללו בצירוריות ובחיות גדולה וניסה לגרום לשומעיו להגיע אל הרגעים הללו. ואולם החסידות לא מסתכמת בהחלטה או בקפיצה, אחרי נקודת הבחירה מתחילה הדרך, מתחילה העבודה שאותה יש לפרוט לפרוטות קטנות ולהתקדם בה שלב אחר שלב.

בחודש טבת אנו מציינים את יום ההסתלקות של האדמו"ר הזקן, בעל התניא, שאת תורתו למד ולימד הרב עדין מילדות ועד שיבה. הרב עדין דימה לא פעם את תורתו ומפעלו של האדמו"ר הזקן כסלילה של כביש מסודר במקום שלפני כן היה רק שביל צר ומפותל. הגיליון שלפניכם עוסק בחסידות לא כרעיון אלא כהוויה שנסללה על ידי דורות של צדיקים וחסידים, הוויה שבעיני הרב עדין אוחזת בתוכה פוטנציאל ממשי לחיים אמיתיים של עבודת ה' ודבקות.

אנו האנשים המבקשים לצעוד בדרך החסידות לא יכולים להסתפק בלימוד החסידות ובהארה כללית של הדרך החסידית. אדרבה, שומא עלינו לנסות ולהידבק גם בגרעינים הבסיסיים הללו של דרכי החסידים, של העולם החסידי המעשי ולעצב את חיינו לפיהם.

אנו מקווים שהקטעים שבגיליון יפעלו את פעולתם ויסייעו לנו להתחיל לצעוד צעדים של ממש בדרך החסידות ובדרכי החסידים.

לחיים! חודש טוב ומבורך! חודש של ישועה, נחמה וגאולה שלמה.

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: נתנאל איתי
להרשמה והצטרפות להפצת הגיליון ולתרומות

ניתן לפנות למספר: 054-301-6657

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: 'עיצובי שיר' 052-8954475

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת חברינו

אברהם בן זאב הכהן

גלב"ע ח"י טבת תשפ"ב

תוכן עניינים

בדרכי החסידות

- 7..... רשימה - הכנות וכוונת הלב
- 12..... לעשות את השבת
- 18..... עשה לך רב - קטע מהתוועדות
- 25..... על הניגון בחסידות
- 27..... מה זה התוועדות?

עשרה בטבת

- 41..... עברה גוררת עברה - מתוך שיחה

כ"ד טבת - הלולא לאדמו"ר הזקן

- 43..... נשמה חדשה - התוועדות כ"ד טבת
- 56..... הנפש וכוחות הנפש בחסידות חב"ד - מאמר

בדרכי התמידות

בעצם החסידות כולה היא מעין מחאה נגד הקיפאון השגור של הדתיות המקובלת (באותם זמנים, ולצערנו אף בזמננו), המתעלמת מן האנושיות שבאדם. על כן מוצאים אנו בחסידות שפע של חיים. אפשר למצוא בספרים אלה נושאים מכל המינים - כמעט כל נושא שהיה קיים בנפשו של אדם באותם הימים משתקף בספרים הללו; ולא רק בצורה עקיפה, אלא במגע ישיר בבעיות ומתוך רצון לפותרן. אכן, רבגוניות זו היא מורשת היהדות האמיתית, אשר ברבים מספרי היסוד שלה אפשר לראות את החיים והאנושיות במלוא היקפם.

(מתוך המאמר: 'קדושה אנושית')

הקדמה לשער "בדרכי החסידות"

לפניכם לקט מאמרים וקטעים העוסקים בצדדים שונים של ההוויה החסידית. הקטעים עוסקים בצדדים שונים שהביאה איתה המהפיכה החסידית. כמובן שאין הכוונה להקיף את מכלול העולמות שהחסידות עוסקת בהם, דבר כזה הוא מן הנמנעות, החסידות ביסודו של דבר אינה רק שיטה אלא פרספקטיבה, צורת הסתכלות וצורת חיים שכוללת בתוכה פירוש חדש וישן כאחד לתורה וליהדות. המגמה הלקט שלפניכם היא להתחיל ולצייר את דיוקנו של החסיד, להדגיש נקודות מסוימות הקשורות בהווי החסידי ובצורת הקיום החסידית. יהי רצון שהדברים שלפניכם יאירו ויעוררו להליכה בדרכי החסידים והחסידות.

הכנות וכוונת הלב

מאמר שהרב הכתיב בשנים האחרונות

יודעים שאפשר בלי הכנה, ובעצם גם בלי מעורבות נפשית, לשמור את השבת ולעשות את כל מה שצריך לעשות בחגים, לדאוג לברית מילה או לחתונה - כמעט בלי מעורבות רגשית. רוב הדברים הללו שקשורים בעולם המעשה יכולים להיעשות עם או בלי חוויה רוחנית מקבילה. יכול אדם לנענע את ארבעת המינים או למסור את בנו לברית מילה בלי מחשבה תחילה ובלי כוונה, ועדיין הדברים ייעשו, ולפעמים באותה מידה של הצלחה בביצוע.

אפשר היה לטעון שעצם המושג שצריך להתכוון לדברים הוא מושג חדש, שלא היה קיים בימי קדם. ולפיכך כל עניינה של ההכנה כדי להגיע למצב נפשי מסוים תלוי ברצון לא רק לבצע דברים, אלא גם לכוון את הלב לקראתם. יתר על כן, כיוון שבמידה רבה מאוד בתוך העולם היהודי המעשה הוא העיקר, ובדרך כלל חסרון כוונה איננו מעכב, הרי שצד הכוונה, ולכן גם ההתכוננות, אינם אלא בנייני-על שבאים בתוך אווירה או חברה מסוימת. אף על פי שדברים אלה יכולים להיאמר, והיו גם אנשים - בדורות אחרונים - שביטאו אותם בצורות שונות, עם כל זה אין הדברים הללו מתאימים למה

בימינו, חלק משמעותי בחיים הדתיים של כל אדם מישראל הוא חלק ההכנות: הכנות במונח של הכנות נפשיות-רוחניות לקראת מאורעות, או חגים וזמנים. אף על פי שבוודאי הכנות כאלה אינן נעשות בשווה על ידי כל אדם מישראל, ובכללם גם אלה שהם שומרי מצוות ומדקדקים בהן, מכל מקום הנושא בכללו הוא גם ידוע וגם, במידה ניכרת, אכן מבוצע. יכול אדם לטעון תוך כדי כך, או לאחר מעשה, שההכנות לא היו ממושכות מספיק, או לא מעמיקות מספיק, אבל הצורך בהכנות הוא כמעט הנחה שאין חולקים עליה. כל ההכנות שמדובר בהן כאן הן הכנות שאמורות להביא את האדם למצב או מעמד נפשי מסוים, ואין הכוונה להכנות חומריות לדברים. הכל יודעים שכדי לעשות דברים שיש בהם איזה סיבוך או שוני, יש צורך בהכנות חומריות. למעשה, כתוב בתורה ושנוי בדברי חכמים שמי שלא טרח בערב שבת אין לו מה לאכול בשבת. והוא מה שנאמר בתורה: "והכינו את אשר יביאו". הכנות אלה וכאלה אכן נזכרות מימי קדם, והן באמת חלק פשוט ומונח מאליו של מעשים אנושיים. המדובר כאן הוא בהכנות לקראת מצב נפשי מסוים שקשור בזמן העתיד, בין שהוא מאורע ובין שהוא יום קבוע. הכל

בלי דעת. אבל כוונה זו שהשומע קול שופר יהיה מודע שהוא שומע קול שופר, ולא - כלשון הגמרא - "נעירת חמור", בוודאי איננה אותה דרגה של כוונה שמדובר בה בדורות אחרונים בהכנת הלב והנפש. מאידך, גם אם מבחינה הלכתית-פורמאלית אולי לא נדרשת כוונה מעמיקה, ברור גם מספרות ההלכה וגם מהספרות שלאחר התלמוד שכוונת הלב היא דבר רצוי, שצריך אדם להגיע אליה ככל האפשר, וכל העושה אותו הרי זה משובח. יתר על כן, לא רק בדברי מוסר בלבד אלא גם בתקנות מוגדרות ומפורטות ברור שהחכמים, על כל פנים, הכניסו את הכוונה לא רק כרגש ערטילאי אלא כחובה מסוימת. בסופו של דבר, כל ברכות המצוות יש להן רק משמעות אחת: ליצור, ולו גם במעט, הכנת הנפש לקראת המצווה. כי גם כאן, ברכות אינן מעכבות את המצווה, ומצווה שנעשתה בלא ברכה מקדימה עדיין מצווה היא, אבל יש, על כל פנים, חובה של ברכה שכל-כולה היא לפחות משפט אחד של הצהרה שאומרת, שמעשה מסוים נעשה לצורך מוגדר, ולא באקראי. גם תקנות אחרות, שלא כולן מחייבות הלכתית אבל הן קיימות ונפוצות, הן הרחבה נוספת של הכוונה. מי שמוסיף לפני מעשה המצווה גם "לשם ייחוד", קצר או ארוך, למעשה בונה בניין נוסף שהוא מקדים גם כוונה רוחנית יותר לברכה המחויבת.

מכל מקום ברור שעם הדורות, יש מודעות גדולה יותר, אולי דרישה פנימית חזקה יותר, לכוונת הלב. בוודאי ייתכן גם

שכתוב הן במקרא והן בספרות שלאחר מכן. כבר במקרא מדובר בצורה ברורה ובתוכחת מגולה על אותם אנשים שרק עושים את מעשי המצוות, בלי כוונת הלב. דברי הנביאים כוללים משפטים רבים אצל נביאים שונים שמדברים על הצד הפנימי, לאמור: הנכונות והשותפות הרוחנית, שהיא מעבר למעשה שנעשה. אף על פי שמבחינת ההלכה מצוות אינן צריכות, בדרך כלל, כוונה פנימית, אפילו לדעת האומרים שמצוות צריכות כוונה, המשמעות ההלכתית של המאמר הזה

**מי שמוסיף
לפני מעשה המצווה
גם "לשם ייחוד",
קצר או ארוך,
למעשה בונה בניין
נוסף שהוא מקדים
גם כוונה רוחנית יותר
לברכה המחויבת.**

היא לא כוונת הלב בייחודים וסילודין, אלא כוונה כמעט במשמעות המשפטית- הפלילית של הביטוי, כלומר: הכוונה היא שהמעשה נעשה מתוך תודעה, ולא כלאחר יד, בלי משים, ולפעמים אפילו

**בימים קדומים
אנשים לא היו זקוקים
להכנות מרובות כל
כך להתעוררות הנפש,
וכי ההתעוררות
הייתה מהירה יותר,
ספונטאנית יותר;
ואילו בימינו יש כעין
חולשה של הנפשות,
ולכן הן נזקקות
ליותר הכנות מכפי
שנזקקו להן בעבר.**

משום כך היו אנשים שהסבירו כי מה שהשתנה עם הזמן היה בעיקר במהירות התגובה. חכמים שונים אמרו, שאולי בימים קדומים אנשים לא היו זקוקים להכנות מרובות כל כך להתעוררות הנפש, וכי ההתעוררות הייתה מהירה יותר, ספונטאנית יותר; ואילו בימינו יש כעין חולשה של הנפשות, ולכן הן נזקקות ליותר הכנות מכפי שנזקקו להן בעבר. היה חכם אחד שביטא זאת באומר, שאנשים צעירים ובריאים אוכלים מזון

בימינו שיעשה אדם מצווה וישכח לברך עליה ברכה, או שהברכה עצמה תהיה אף היא מעשה פורמאלי לגמרי, שנאמר מחמת הרגל וללא מודעות. ואולם גם אם ייתכן שדבר כזה יקרה, ירגיש אדם שבמצוות שעשה, בתפילות שהתפלל, במאורעות שהשתתף בהם, היה פגם בגלל העדרה של הכוונה. הכל (או כמעט הכל) מסכימים שיש צורך בכוונת הלב, שיש מעלה יתירה בריגוש פנימי המתלווה למעשה, ומשום כך מקדישים זמן, בצורות שונות, להכנות. שיעורים ודרשות, ימי עיון ודברים שבכתב, משמשים על מנת לסייע את ההכנות הללו. לפעמים אנשים מתאוננים שההכנות הללו לא הספיקו, כלומר: לא יצרו את הריגוש הנכון, ורבים ינסו, ככל שיוכלו, להוסיף ולהגביר את ההכנות בעתיד.

אף על פי שאפשר היה לומר שעם הדורות בני אדם מגיעים למודעות גדולה יותר לגבי הגורם הנפשי, וכי בדורות שקדמונו אנשים לא הרגישו צורך בחוויות הנפשיות, ואולם העובדות, כפי שהן מתבטאות הן בזיכרונות והן בכתבים אישיים וכלליים מתוך העבר, כולן מוכיחות שאין הדבר כן. ואין בכך כדי להתמיה: קשה להאמין שמאות או אלפי שנים יכולות לשנות באופן מהותי את נפשו של האדם. לא רק שאנשים צחקו ובכו גם לפני אלפי שנים: ברור לנו גם שהם שמחו והתעצבו. אנשים, גם בעבר, היו להם חוויות נפשיות ותשוקות רוחניות שביטאו אותם לא פחות ברור ולא פחות טוב ממה שהם מבטאות בהווה.

פשוט ונהנים ממנו, כמעט בכל דרך שיכינו אותו; ואילו הזקנים והחולים נזקקים יותר ויותר למאכלים מיוחדים, מעודנים יותר, מוקפדים יותר; ואף על פי שבהשוואה הם אוכלים מעדנים, רובם היו חולמים לחזור למצב שבו פרוסת לחם פשוטה נתנה להם יותר עונג מאשר סעודת דיאטטית שנעשית על-ידי טבח מומחה. אם אמנם יש הזדקנות כזאת וחלישות כזאת בטבע האנושי, הרי מובן שכדי להגיע לריגוש יש צורך ביותר הכנות, ביותר פעולות וביותר זמן כדי להגיע למה שהיה פשוט יותר, אבל אולי חזק יותר, בעבר, ללא ההכנות הללו.

למרות שבמובנים מסוימים התפיסה הזאת נראית הגיונית, יש מכל מקום צדדים לשאל, מתוך היבטים אחרים של המציאות: בעבר, ולא רק בעבר הרחוק מאוד, החיים היו, מצד אחד, פשוטים יותר, אבל גם הרבה יותר איטיים. הדברים, המאורעות, זרמו בקצב איטי יותר, וממילא גם הצורך להגיב מייד לדברים היה פחות. בזמנו קצב החיים מחייב, במידה מסוימת מכריח, את בני האדם החיים כעת להכריע הכרעות מהירות יותר, לקבוע עמדות ולהתייחס לדברים בזמן קצר לאין ערוך מבעבר. עולם שבו נסעו ממקום למקום על גבי חמורים, עולם שבו נהגו לכתוב מכתבים ארוכים שהגיעו ליעדם רק אחרי שבועות, ממילא לא דרש תגובות מהירות כל כך. כאשר אנשים נוסעים במטוסים ומתקשרים זה לזה בטלפון, ברור שקצב ההחלטות נעשה מהיר יותר. ייתכן שאפשר לדבר

או להתגעגע לשלווה היחסית של העבר, ולחשוב ש"הימים הראשונים היו טובים מאלה" אבל רוב האנשים אינם חיים בזמן העבר, ובטובתם או שלא בטובתם הם חייבים למהר יותר. לא זו בלבד שהם מתרגלים לרוץ כדי לתפוס את המטוס, לקפוץ ממקום כשמצלצל הטלפון, אלא הם גם לומדים להגיב מהר יותר לכל המאורעות הללו. לפי זה אמורים היו הדברים להתנהל להפך: שבעבר יידרשו לאנשים זמן מרובה יותר והתכונות מורכבת יותר מאשר בזמן הזריז של ההווה. במציאות אין הדברים מתרחשים כך. אדם שיכול ומסוגל להחליט החלטות תוך כדי רגע על סכומים גדולים, על התחייבויות מורכבות, איננו יכול לעמוד לפני מצווה או חג ולהיות מוכן לשינויים, לחידושים, לחוויות.

ייתכן שבצד מסוים, השינויים הללו שבקצב החיים הם באמת גורמים לְדָבָר. מספר המאורעות והחוויות שאדם עובר בזמנים שלנו מרובה הרבה יותר מאשר בעבר. אבל ייתכן שבגלל הריבוי, בגלל עומס הריגושים, נעשים כולם חלשים יותר, ושמשום כך נדרשים מאמצים גדולים יותר להביא אנשים לידי חוויה. מי שהתרגל במאכלים חריפים, אם רצונו לחזור ולחוש את הטעם הוא צריך להגדיל את המנות. מי שרואה או חווה מספר גדול יותר של דברים נדרש לעזוזים גדולים יותר, לחוויות חדות יותר, על מנת להגיב. ולפיכך יכול להיות שאדם שרואה יותר תמונות מאשר בעבר, שומע יותר חדשות מאשר בכל זמן אחר, משתתף, ברצונו

גם הן שטחיות יותר ופחותות בעוצמתן. משום כל אלה, מצד אחד אנחנו זקוקים הרבה יותר לחוויות, לא רק לשם העניין עצמו אלא גם בהשוואה לכל המבול של דברים ששוטף אותנו בכל עת. יכול להיות שלפני שלושת אלפים שנה יכול היה אדם לעבור מיום חול לשבת בלי שום הכנה מיוחדת, משום שאולי הנפש הייתה עמוסה פחות בדברים. בימינו (לשם הדיוק - לפני 500 שנה) הוסיפו לפני תפילת השבת את קבלת השבת, משום שכנראה אין זה פשוט לעבור מיום שישי לשבת רק על ידי החלפת בגדים. וכיוצא בזה בשאר הדברים: שמצד אחד אנחנו חשים יותר צורך לחוות אותם במידה מסוימת, ומצד שני אנחנו מסוגלים פחות לעשות זאת באופן ספונטאני. הרי אין בידינו אלא דרך אחת: להקדיש זמן להכנות, שהכנות אלה אולי יביאו אותנו למצב דומה לזה שאבות אבותינו היו מגיעים אליו בפשטות גמורה ובלי הכנות.

ושלא ברצונו, במאורעות המתרגשים ובאים לעולם, אולי דווקא משום כך איננו מסוגל להגיב כראוי לדברים שאינם מגיעים בהפתעה ובחידושים מסעירים. ראש השנה איננו משתנה משנה לשנה

ייתכן שהעומס הגדל והולך של חוויות ומאורעות מקטין את היכולת לחוש את כל אחד מהם בצורה מעמיקה וחזקה יותר.

בהוספה של חזיונות אור-קוליים חדשים, ואין מכשירים המגבירים את התחושה בהנחת תפילין או בהדלקת נרות של שבת. ייתכן שהעומס הגדל והולך של חוויות ומאורעות מקטין את היכולת לחוש את כל אחד מהם בצורה מעמיקה וחזקה יותר. אף על פי שאפשר שרגישות הנפש לא פחתה עם הדורות, מכל מקום היכולת להגיב נעשתה מעטה יותר, או לפחות שטחית יותר. אמת שאנו בעל כורחנו חייבים להגיב במהירות יתירה לכל מה שמתרחש בחיינו, הפרטיים והכלליים, אלא שהתגובות הללו נעשות

לעשות את השבת

מתוך "ספר השבת"

וברוב המקרים קיומן דורש זמן קצר בלבד, השבת היא הוויה כוללת. יום השבת איננו רק משך מסוים של זמן, אלא מארג שלם המכניס את האדם, כאמור, לעולם שונה, והכניסה הזו איננה רק בבחינת גגיעה בדבר מסוים או פעולה קבועה, אלא הוויה אחרת. אפשר לדמות זאת למי שנכנס מן היבשה אל תוך הים. לא זו בלבד שהוא מוקף במים מכל צדדיו, אלא כל מעשיו ותנועותיו, וכל הדרכים שבהן הוא רואה את הדברים ומגיב להם, כולם משתנים. כך קורה לאדם גם ביום השבת. השינוי הזה אינו קשור דווקא בהלכות, בתפילות או בסעודות המיוחדות של השבת, אלא בכניסה אל תוך מהות אחרת. כל עוד אדם איננו נכנס שמה, הרי גם אם הוא יודע ורואה הכל, עדיין הוא בחוץ.

עבור אדם שלא גדל בעולם שיש בו שבת הכניסה ליום השבת היא כפולה, משום שיש בה הן צד של מעשה והן צד של חוויה פנימית. קודם כל ישנו המפגש עם המסגרות ההלכתיות. מי שמתחיל לשמור שבת מרצונו, או מגיע כאורח לבית שומר שבת, בוודאי מרגיש בתחילה שהוא נפל לעולם שהכל בו אסור, למעט דברים אחדים שגם הם עשויים, לעתים, לעורר תמיהה או הרגשת אי-נוחות.

לאנשים הגדלים ומתחנכים בתוך הוויה שלמה של שבת השבת היא לא רק עניין שבהרגל, אלא גם חווית חיים ברורה. ואולם לא כל אדם זוכה לכך. יש שני סוגי אנשים שעבורם השבת איננה דבר פשוט ומובן מאליו, הן בפנימיותה והן בחיצוניותה. הסוג האחד הוא אותם אנשים שכלל לא היה להם רקע אישי של חוויות וחוויות השבת; עבור אנשים כאלה השבת, כמו כל העולם היהודי והחיים היהודיים, היא עניין חדש שאותו הם צריכים לקנות מתחילה ועד סוף. הסוג שני הוא אותם אנשים שמעשי השבת ומצוותיה מוכרים ונהירים להם, ובכל זאת הם מרגישים צורך להגיע לקשר עמוק ומשמעותי יותר עם יום השבת.

למרות ההבדל הגדול בין שני סוגי אנשים אלה יש להם צד משותף, והוא - ששניהם זקוקים למאמץ פנימי כדי להגיע אל יום השבת כראוי. אנשים אלה רוצים וצריכים לא רק להיות בתוך השבת אלא גם ליצור אותה, לבנות את תבניתה. אפשר לומר שהביטוי "לעשות את השבת", המופיע בתפילה, מבטא את הצורך הפנימי שלהם.

בעניין זה ראוי להזכיר שוב כי שלא כמצוות אחרות, שדרך עשייתן מוגדרת

השינוי הזה אינו
 קשור דווקא בהלכות,
 בתפילות או בסעודות
 המיוחדות של השבת,
 אלא בכניסה
 אל תוך מהות אחרת.
 כל עוד אדם איננו
 נכנס שמה,
 הרי גם אם הוא יודע
 ורואה הכל,
 עדיין הוא בחוץ.

מאותה שעה, גם אם לא הכל נעשה
 נוח וקל לביצוע כבר יש לו לאדם מפת
 דרכים מסוימת.

חשוב לציין שבגלל הסיבוך והמורכבות
 של הלכות השבת, ונוסף על כך גם
 שינויי המנהגים ממקום למקום, ולעיתים
 אף מבית לבית, גם אנשים שהם שומרי
 מצוות כל ימיהם עשויים להיתקל
 במצבים שבהם הם לא יידעו כיצד.
 למעשה כל יהודי צריך לימוד נוסף כדי
 שיהיה בכוחו להתייחס לכל הבעיות
 שבהן הוא עשוי להיתקל. בימינו קיימים

למשל: בימינו, אפילו סעודות השבת
 עשויות להיות עניין מאוד לא פשוט
 לאנשים רבים, משום שעצם העניין של
 סעודה טקסית, מסודרת וקבועה זר להם;
 כל המתכונות והתבניות המשפחתיות
 הקשורות לכך אינן מוכרות להם, וכל
 הכללים, המבנים, הדרישות והמנהגים
 נראים להם מוזרים והם אינם מצליחים
 להבין כיצד הם קשורים זה לזה, והוא
 עלול לגרום מבוכה לא רק עצמו אלא
 גם למארחיו, גם אם ינסה בכל כוחותיו
 לחקות את מעשיהם ולא לסטות ממה
 שהם עושים,

גם אדם המחליט מרצונו להתחיל שמור
 שבת בביתו בוודאי עובר שלבים שונים
 של מבוכה, אי-נעימות וחסר נוחות אל
 מול כל הפרטים המרכיבים את הלכות
 השבת. כפי שהוסבר לעיל (בפרק
 "השבת של ההלכה"), הגדרת או תפיסת
 המלאכה בשבת איננה דבר שאנשים
 יכולים לקלוט אותו מעצמם או ללמוד
 אותו בדרך של חיקוי. הוא עומד נבוך אל
 מול אלפי פרטים של הלכה ומנהג, ולא
 רק שאין הוא יודע כיצד לנהוג, אלא לא
 פעם הוא אף אינו יודע מה עשה שלא
 כראוי.

הפתרון היותר שלם ונכון לבעיות מסוג
 זה הוא, בפשטות, ללמוד את הכללים,
 המבנים והדרישות הקשורים לשמירת
 השבת. הלימוד הזה איננו חייב להיות
 מעמיק או מפורט מאוד, אבל עליו
 לתת לאדם המתחיל לשמור שבת את
 האפשרות להבין את מכלול הדברים.

ספרים שונים העוסקים בבעיות כגון אלה. יש בהם ספרים המסבירים את המבנים והעקרונות באופן כולל, ואחרים שהם ספרי שימוש הבאים לפתור את בעיות שונות העשויות להתעורר ביום השבת, ואשר גם אנשים הבקיאים במידה זו או אחרת בהלכה אינם תמיד יודעים את כל פרטיהן.

לתפיסה ולהרגשה של קדושת השבת. חלק זה של שמירת השבת קשה יותר לביצוע משום היותו מופשט, רוחני ופנימי יותר, והקושי שבו עשוי להיות גדול יותר דווקא עבור אנשים השומרים שבת כהלכתה כל ימיהם, שתמיד עושים כל מה שצריך לעשות ונמנעים מכל האיסורים.

כל זה - במישור הלימודי הפשוט, שגם אם אינו דורש מאמץ מיוחד הרי הוא חשוב לעניינו, ובמידה רבה עשוי להפיג את תחושת האי-נוחות שבמפגש עם השבת כהלכתה. ואולם הצד האחר, הפנימי יותר, של יום השבת, לאמור: בניינו של מערך נפשי שיכול לקבל את השבת ולהתייחס אליה, יכול להיות קיים הן אצל אנשים שאינם יודעים מאומה והן אצל המלומדים בהלכה ומיומנים בקיומה.

אחת מזמירות השבת החדשות יחסית (מלפני כמאתיים שנה) היא שירו של רבי אהרן מקרלין -"ה אכסוף". זמירה זו היא כל-כולה תפילה אשר אינה עוסקת כלל במעשה השבת ואף לא בעונג השבת המתבטא בסעודות ובמאכלים. הבית הראשון של השיר הוא: "ה אכסוף נעם שבת, המתאמת ומתאחדת בסגולתך. משוך נועם יראתך לעם מבקשי רצונך, קדשם בקדושת השבת המתאחדת בתורתך. פתח להם נועם ורצון לפתוח שערי רצונך". הבקשה המרכזית בכל בתי השיר הזה היא לעבור אל מעבר לשמירת השבת המעשית ולהגיע

מי שאין לו שאיפות מרובות בתחום הרוחני והרגשי יכול להגיע ל"עונג

**כדי להגיע לתחושה
של "יום קדושה
ומנוחה" יש אפוא
צורך בשלבים רבים.
גם כאן יש ערך
ומשמעות ללימוד,
אלא שבמקרה זה
לא מדובר בלימוד
הלכתי אלא לימוד
בספרים המדברים
בקדושת השבת
ומעלתה.**

גם על אחרים. אדם יכול לחפש ולמצוא מקומות שבהם יש אווירה של שבת. יש מקומות שבהם נעשית השבת ברוב עם, לעיתים בהשראתו ובהנהגתו של אדם גדול, והיא מביאה את כל הנוכחים לכדי התרגשות מעצם חווית השבת. לעיתים יכול אדם להגיע להתרגשות כזו גם אגב ביקור בבית פרטי שבו יש לא רק גר של שבת, אלא גם אור של שבת.

ויש גם אופן אחר, מסובך יותר, והוא - בנייה של חוויה, כלומר: עבודה עקבית שבאמצעותה יכול אדם להביא את עצמו לידי הרגשה. דרך זו של קניין חוויתי פנימי איננה דרך פשוטה. אמנם היא נדרשת הן בענייני תפילה והן ביחסים בין אישיים, אבל אין בנמצא כל מרשם טוב ובטוח לקנייתה. חלק מן המעשים והתבניות החיצוניות של השבת באים לא רק לצורך עצמם אלא גם לשם הקניית חוויה, כדברי בעל ספר החינוך (מצווה ט"ז): "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות". בגדי השבת החגיגיים, הנרות, המאכלים המיוחדים, כל אלה באים לא רק כדי לכבד את השבת אלא גם כדי ליצור חווית שבת. ואולם א חווית השבת קשה מאוד ליצור רק מבחוץ, ודומה כי כל אותן מסגרות רבות הבאות לסייע ביצירת חווית שבת יכולות לפעול רק כאשר קיים כבר גרעין יסודי כלשהו בתוך הנפש פנימה.

כדי להגיע לתחושה של "יום קדושה ומנוחה" (כלשון תפילת מנחה של שבת) יש אפוא צורך בשלבים רבים.

שבת" בדרך הפשוטה והגולמית ביותר. יש רבים שעבורם אכילה, ופעמים גם שירה, שינה ומנוחה, ואפילו שהייה בבית הכנסת, יכולים לגרום להם הרגשה טובה של עונג ביום השבת. אלא שלאנשים רבים אין די בכך. אפשר לומר שככל שנפשו של אדם מעודנת יותר, הוא לא יסתפק בכך ויחוש ביתר שאת את החסר הזה. אמנם הסעודה עשויה להיות טובה והשינה - ערבה, אבל אדם יודע בעצמו שהוא נהנה מאוכל ושינה, והיכן היא השבת? מסופר בתלמוד (שבת ק"ט) שאחד משרי הגויים שאל חכם יהודי מפני מה מאכלי השבת ערבים כל כך. והשיב לו אותו חכם: "חבלין אחד יש לנו, ושבת שמו, שאנו מטילין לתוכו [לתוך האוכל] וריחו נודף. אמר לו [אותו חכם גוי]: תן לנו הימנו! אמר לו: כל המשמר את השבת מועיל לו, ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו".

החיפוש אחרי התבלין הזה, בקשת השבתיות שביום השבת, היא עניינם של רבים המבקשים להגיע לנקודה הפנימית. אל כל עניין רוחני אפשר להגיע בדרך מהירה באמצעות חוויה שבאה מבחוץ, המסעירה ומפעימה את האדם ויכולה להביאו למצב אחר לא רק לפי שעה אלא גם לאורך זמן, אם היא טובעת בו זיכרון שיכול לחזור ולהתחדש מדי פעם. גם חווית השבת עשויה להיות כזו; אדם עשוי לזכות ביום מן הימים לאיזו הארת נפש המזריחה לו את השבת, או להשתתף בשבת של מישהו אחר שאיננה עומדת רק לעצמה, אלא פועלת

גם כאן יש ערך ומשמעות ללימוד, אלא שבמקרה זה לא מדובר בלימוד הלכתי אלא לימוד בספרים המדברים בקדושת

**כל אדם יכול אפוא
להפנות אל בני ביתו
ואל אורחיו עיניים
שלא רק יראו
את מעלותיהם,
אלא גם יראו אותם
כמלכים, מלכות
ונסיכים אשר גם
אם אינם מפוארים
בחיצוניותם,
הרי בתוכם פנימה
הם מלאים מעלות.**

השבת ומעלתה. ספרים כאלה אולי אינם מכילים תיאורים מסעירים על האופן שבו הדברים נעשים ומורגשים, אבל יש בהם הסברים, ברמות שונות של עומק, על מהותה של השבת. אמנם, גם מסלול זה אינו מבטיח הצלחה: תמיד יהיו אנשים שלימוד מעין זה יביא אותם להתרגשות, ואחרים אשר יקבלו

ממנו רק הבנה והכרה אינטלקטואלית. ואולם גם ההכרה האינטלקטואלית אינה יכולה להישאר רק במסגרת האינטלקט הטהור: טיבם של בני האדם, שהוא גם מעלתם וגם חסרונם, הוא שהעדפת יוצרת אצלם, ברב או במעט, גם הטיה רגשית.

נוסף על אלה יש גם דרכים אחרות של עבודה נפשית עצמית סביב עניין השבת. אחד הדברים המשמעותיים ביותר לשבתיות הוא ההתנתקות מן החול ומטרדותיו. הגם שהדבר יכול להתחילה להיראות מסובך, מסתבר שלכל אדם יש יכולת מסוימת להנמיך את רמת הטרדות, ולעתים אף להשקיטה לגמרי. אנשים רבים לא היו יכולים להירדם לולי הייתה להם היכולת להשיכח מעצמם את הבעיות והצרות של היום שעבר. אותו סוג של יכולת נחוץ לאדם גם ביום שבת, ואולם לא על מנת להצליח להירדם אלא כדי להגיע למנוחה. כשם שאנשים הנוסעים ממקום למקום מכינים את עצמם למעבר לא רק גיאוגרפי אלא גם חוויתי, כדי שיוכלו לקלוט כראוי את מה שיראו מסביבם, כך יש לנהוג גם במעבר אל תוך השבת, שכן המעבר הזה הוא מסע בתוך הזמן אל חוויות אחרות. אדם חש תחושת רווחה מעצם העובדה שהוא מסלק, לפי שעה, את הבעיות שלו הצידה, בדומה לתחושת הרווחה של מי שהולך לפוש אחרי עבודה קשה. גם אם האדם יודע שהבעיות הללו, כולן או חלקן, לא ייפתרו ביום השבת, גם אם הוא בטוח שיהיה עליו להתמודד איתן שוב עם צאת השבת, בכל זאת יש לו רגעים

ושעות של מנוחה.

שלא רק יראו את מעלותיהם, אלא גם יראו אותם כמלכים, מלכות ונסיכים אשר גם אם אינם מפוארים בחיצוניותם, הרי בתוכם פנימה הם מלאים מעלות. מי שיכול לראות את הצדדים היפים בכל עניין ובכל אדם, עולמו בוודאי מאיר יותר; אבל אם גם אין אדם יכול לנהוג כך בכל יום הרי הוא יכול להשתדל לעשות זאת לפחות יום אחד בשבוע, ביום השבת. ואם הרגשה זו תימשך גם הלאה, בוודאי שהוא לא יימצא נפסד.

צד אחר של עבודה בתחום הזה הוא התעוררות האמונה. כאשר אדם מאמין שיום השבת הוא באמת יום של קדושה וברכה, וכאשר הוא פותח את עצמו לקדושה המהותית של השבת, יכולה הקדושה להיכנס אל תוכו.

הדרך הזו היא בעיקרה עניין של עבודה, והיא דורשת התמדה וזמן. לאמור: אין לצפות לתוצאות מיידיות שיבואו רק בעקבות מעשה אחד או מחשבה אחת. כאמור, לפעמים דרושים דורות רבים כדי ליצור את הכנת נפש לשבת, ואדם שאיבד את ההמשכיות הזאת, אם בגלל ניתוק תרבותי או בשל פגימה בנפשו, נזקק גם כן לזמן כדי לחזור ולבנותה. אמנם ההתעוררות לקדושה מגיעה לא פעם דווקא בתחילת דרכו של אדם; אבל האדם צריך להתמיד, ולהטמיע ולחזור ולהטמיע בתוכו את הדברים הללו. רק כאשר נעשים הדברים הללו בהתמדה ובקביעות, סופם לקרב את האדם גם אל השבת הפנימית.

כל אדם המבקש להיכנס לתחום הקדושה, והיודע שבכך הוא יוצא אל מחוץ לתחום החיים הרגיל, יכול להתבונן על כך כמו על כניסה למקום קדוש. כשם שאדם הנכנס למקום קדוש יודע שהוא נמצא במקום מסוג אחר, כך גם חווית המעבר לתוך זמן אחר, זמן קדוש, יוצרת מעצמה דברים מסוימים.

**לכל אדם יש
יכולת מסוימת להנמיך
את רמת הטרדות,
ולעתים אף
להשקיטה לגמרי.**

דרך נוספת של התבוננות, שהיא יפה בכל עת אך מתאימה במיוחד לשבת, היא הניסיון לראות את הכל באור חיובי יותר. גם מי שחי בבית דל, או עם בני-בית שלכל אחד מהם חסרונותיו שלו, עדיין יכול לכוון את מבטו אל הצדדים הטובים שיש במציאות הזאת. אכן, כשם שביקורתיות ושליילות היא עניין של בחירה, כך גם יכול אדם להביא את עצמו לראות את הדברים באופן חיובי. כל אדם יכול אפוא להפנות אל בני ביתו ואל אורחיו עיניים

עשה לך רב

מתוך התוועדות ג' תמוז תשס"ח בישיבת תקוע,
התפרסמה ב'עד בלי די'

ואחיתופל ראו חז"ל גדולי הלומדים, ובכל זאת חז"ל גינו אותם ולא הכניסו אותם לגדר של תלמידי חכמים.

כשחז"ל, הזוהר וספרים אחרים משבחים את תלמידי החכמים, הם אינם מתייחסים לאלו שיודעים רק ללמוד. כלפי אנשים כאלה יש יחס שונה. יש בגמרא סיפור ארוך על חכם צעיר שיצאו עליו שמועות רעות, ורב יהודה נידה אותו. כשרב יהודה עמד להיפטר מן העולם, הוא ראה את אותו חכם וחיך. תמה עליו האיש: "לא די שנידית אותי, אתה גם מחיך עלי?" רב יהודה ענה לו: "אינני צוחק ממך. אני מחיך מפני שאני הנהגה, שאפילו לחכם כמוך לא החנפתי" (מועד קטן יז.).

הרבה מאוד דברים נכתבו בכל הדורות במעלת חכמים. מה שנאמר בספרי חסידים על האדמו"רים אינו שונה כלל מן הדברים הללו. הדברים כתובים לא רק בזוהר אלא גם בספרי הנגלה: למשל, בתלמוד הירושלמי כתוב "וה' בהיכל קדשו" - הא רבי יצחק" (ירושלמי ביכורים גג). מה אפשר לומר יותר מזה? לכאורה, אלו דברים נוראיים, כפירה ואפיקורסות, ובכל זאת הם כתובים בתלמוד הירושלמי.

רוב רובם של הדברים שנחשבים כענייני החסידות, כנכסי צאן ברזל שלה, אינם חידוש מקורי. הרי החסידים לא המציאו את התוספת 'וַיִּצְמַח פְּרָקְנִיָּה', לא את נוסח ספרד ולא את הגארטל. אחד הדברים שנחשבים כאופייניים ומהותיים לחסידים ולחסידות - ובניגוד לקודמים הוא באמת עניין מרכזי - הוא עניין הצדיק או הרבי. היו אפילו היסטוריונים שכינו את החסידות 'תנועת הצדיקים' - אלו שהולכים בעקבות הצדיקים. האם הצדיק הוא המצאה של החסידות? מתברר שגם אם בחסידות הצדיק קיבל גוון חדש, בבחינת "שירו לה' שיר חדש", במהות הדבר כל מה שהחסידים אמרו על רבותיהם כתוב על תלמידי חכמים בגמרא ובזוהר, בראשונים ובאחרונים.

מכמה וכמה מקומות בספרים הקדושים עולה בבירור שתלמידי חכמים הם אנשי מעלה לא רק בתורה, אלא גם במעשים טובים וביראת שמיים, ומי שאין בידו את המעלות הללו אינו נחשב לתלמיד חכם. תלמיד חכם אינו מי שיודע כך וכך משניות או גמרא בעל פה; אדם כזה נקרא, ולא לשבח, "צנא דמלי סיפרי" - סל מלא ספרים, או בנוסח אחר - "חמור נושא ספרים"; הרי גם בספרייה יש הרבה ספרים, וזה לא עניין גדול. גם בדואג

כל המעלות האלה, או שהוא אינו איש מעלה כזה (וגם אלה היו לפעמים ויכוחים של הבאי); העיקרון עצמו, שתלמיד חכם הוא אדם שיש לו מעלות שונות ושראו לשבח אותו, מעולם לא הוטל בספק.

תפילותיו ועצותיו של הצדיק

כבר בגמרא כתוב שאדם שסובל מצרות יפנה לתלמיד חכם כדי שיתפלל עליו. תלמיד חכם הוא איש המעלה, ולכן כדאי לבקש ממנו להתפלל על מי שזקוק לכך. הוא יכול לטעון שהוא מומחה רק בהוויות דאביי ורבא, ושאינו לו עסק בשום דבר אחר, אבל לאמיתו של דבר, בתור תלמיד חכם הוא איש המעלה והוא יכול גם להתפלל.

כבר בספר בראשית מופיע עניין כזה: אלימלך בכה והתלונן על צרותיו, והקדוש ברוך הוא אמר לו: "לך אל הרבי, אל אברהם, 'פִּי נְבִיא הוּא וַיִּתְפַּלֵּל בְּעִדְךָ'". הנימוק אינו שהוא אדם חכם, אלא שהוא אדם קדוש. הרעיון שהרבי ראוי להתפלל על אחרים, ושתפילתו נשמעת, כתוב אם כן, במקרא, שנוי במשנה, משולש בתלמוד ומופיע הלאה אין ספור פעמים בכל מיני חיבורים אחרים.

צד אחר של עניינו של רבי מופיע בפרקי אבות, ברשימת הדברים שלהם זוכה מי שעוסק בתורה לשמה. זוהי רשימה מכובדת שמזכירה את התיאורים שמתארים חסידים את רבותיהם, ואחד מהפרטים ברשימה הזו הוא "נהנין ממנו עצה ותושיה". לפי ההיגיון לכאורה לא כדאי להתייעץ עם מי שעוסק בתורה

בפרקי אבות מופיעה רשימת המעלות שהתורה נקנית בהן - שהן גם מעלות שהתורה מקנה אותן - וברשימה הזו יש מעט למדנות והרבה מאוד דברים אחרים. רוב העניינים אינם נוגעים ישירות לשאלה אם פלוני יודע לפסוק הלכה על כשרות של קדרה שנפל לתוכה נ"ט בר נ"ט בין השמשות של ערב שבת כשיש אורחים.

תלמידי חכמים
הם אנשי מעלה
לא רק בתורה,
אלא גם במעשים,
טובים וביראת שמיים,
ומי שאין בידו
את המעלות הללו
אינו נחשב
לתלמיד חכם.

בכמה וכמה ספרים על הגאון מווילנה, נכתבו שבחים שמצד תוכנם וסגנונם היו יכולים להיכתב על כל אחד מהאדמו"רים החסידיים. במובנים רבים המחלוקות שהיו על החסידים היו אד־הומינים - התנגדות לאדם המסוים. התווכחו אם אדם מסוים באמת ראוי להיחשב כבעל

המכשירות אותו להיות כלי לתורה; אדם כזה הוא בגדר של "לִי עֵצָה וְתוֹשִׁיָּה, אֲנִי בְיָנָה לִי גְבוּרָה" משום שכל התכונות הללו מתלוות להיותו גדול בתורה. ייתכן שהוא ייתן עצה טובה אף על פי שהוא בעצם לא הבין את השאלה שכן העצה הזו באה מלמעלה ולא מלמטה.

הצדדים האלו אינם הנקודה העיקרית שרציתי לדבר עליה, אבל הם יש בהם גוונים מסוימים של ענייניו של הצדיק.

ההתקשרות ברבי

הנקודה העיקרית ברבי היא הרבה מעבר להיותו איש המעלה שהולכים אליו לבקש ברכה ותפילה ונהנים ממנו עצה ותושיה. היא גם מעבר לשאר מעלותיו של החכם שכתובות בתורה ושנויות ומשולשות באינספור מקומות נוספים, והיא גם איננה הרעיון של קבלת מרות או סמכות, נתינת כבוד, מומן או דברים אחרים. הנקודה המהותית - שהיא הנקודה החסידית בנושא - היא ההתקשרות. ההתקשרות לא נובעת מהבנה טובה של דבריו של רב פלוני או מהנאה מדברי תורתו. זוהי תחושת הקשר שאדם חש, משום מה, אל האיש הזה דווקא. אולי אחר כך הוא יבקש ממנו עצות או תפילות למענו, אך ייתכן גם שהוא שלא יבקש; לא בזה תלויה ההתקשרות.

פעם ישבו כמה חסידים ודיברו על גדולת רבותיהם, וכל אחד סיפר אותות ומופתים על הרבי שלו. אחד מגדולי חסידי חב"ד שישב איתם, סיפר גם הוא מופת:

לשמה, שהרי הוא 'בטלן' ומן הסתם אינו מבין דבר בענייני העולם הזה ואינו יודע כלום מענייני בריאות הגוף או הנפש, ובכל זאת חז"ל אומרים ש"נהנין ממנו עצה ותושיה". גם כאן אפשר לשאול אם אדם מסוים באמת הגיע למדרגה הזאת או לא, אבל אין זו שאלה על עצם העיקרון.

אפילו בעל התניא - שהתנגד מאוד לפנייה לרבי על מנת לשאול ממנו עצה בענייני העולם, וטען שכל זה אינו מענייניו של רבי והתלונן שמבזבזים את זמנו על שאלות כאלה וכתב על כך ביטויים קשים - אפילו הוא, נשאל שאלות מן הסוג הזה וגם פתר אותן עד יומו האחרון.

כשפונים לתלמיד חכם להתייעץ איתו, לא עושים זאת בגלל שכלו המפותח והמחודד. יש אנשים שמפורסמים כגדולי תורה, והם באמת גדולים בתחומם, ואינם יודעים כלום לגבי מה ששייך להבנת העולם. יש תלמידי חכמים שהם חריפים יותר ויש כאלה שפחות; יש תלמידי חכמים שמבינים בהוויות העולם הדק היטב, ויש מי שאינם בדיוק במעלה הזאת.

כשאדם שואל עצה מהרבי בענייני עסקים, הוא לא עושה זאת מפני שהרבי מומחה במניות, וגם לא מפני שמכוח עיונו בסוגיה בבבא מציעא הוא מעלה חידושים בענייני מסחר בבורסת ניו יורק. הנקודה היא אחרת: מעלות התורה, אינן רק מעלות אינטלקטואליות אלא הן גם קשורות גם לאישיותו ולהתנהגותו

לנסוע לרבי, הרי אתה יודע מה הוא יגיד?!" ואכן, הוא הפסיק לנסוע. לאחר זמן הוא חזר לרבי, ובפיו שאלה דומה. בתוך השיחה שאל אותו הרבי: "ולמה לא ראינו אותך איזה זמן?" הוא סיפר לרבי את האמת כהווייתה, והרבי שאל אותו: "הרי הוא אמר לך דברים של טעם. למה באת?" ענה לו החסיד: "למה באתי?! מפני שמאז העצה ההיא הלב שלי כבר אינו נוטה לשום צד..."

עוגן להיאחז בו

כתוב: "עשה לך רב וקנה לך חבר". קנייה של חבר היא דבר מובן - לפעמים אנשים נעשים חברים בפשטות ובלי שום מאמץ; אבל לפעמים כדי להשיג חבר צריך להתאמץ ולחזור אחרי אותו אדם באופנים הראויים. בעבור קניית חבר משלמים. לגבי האמרה "עשה לך רב", אחד הביאורים שהדעת אכן נוטה אליו, הוא שיותר משיש כאן מציאה, יש כאן החלטה ומעשה. אדם צריך לעשות לו רב כי "לא טוב היות האדם לבדו", וכנראה אדם אינו צריך רק עזר כנגדו אלא גם מישהו מעליו.

נראה כי ההוראה "עשה לך רב" קשורה לצורכי הנפש. מתוך עיסוקי עם בני אדם, לטוב או לרע, אני פוגש הרבה אנשים, מכל המינים והסוגים. אחד הדברים שאני רואה, בין אצל אנשים שהם בריאים ושלמים ובין אצל אלו שיש להם חולאים קטנים או גדולים, הוא שהאנשים שאין להם עוגן נמצאים במצב הנורא ביותר. אדם שיש לו עוגן שהוא יכול להיאחז בו

"הלכתי אל הרבי הרשב"ב, וביקשתי ממנו איזו עצה בעניין עסקי. הוא נתן לי עצה. עשיתי כעצתו, והכול ירד לטמיון לחלוטין. זהו המופת". שאלו אותו: "איזה מין מופת זה?" ענה להם החסיד: "המופת הוא שאני נשארתי חסיד שלו בדיוק כמו שהיה קודם לכן". מה אותו חסיד רצה להגיד? הרבי נתן לו עצה שלא עלתה יפה, אפשר לתלות זאת בכל מיני גורמים, ובכל זאת הוא נשאר חסיד, מכיוון שמלכתחילה הוא לא נעשה חסיד שלו משום שהוא היה זקוק ליועץ עסקי, אלא משום שהוא היה זקוק למשהו אחר; ולגבי אותו עניין שום דבר לא השתנה.

חסיד גדול של הרבי מבעלז, משופע בעושר ובכבוד, היה מגיע לבעלז מפקידה לפקידה, בעיקר בשביל לשמוע ולהתייעץ על שידוכים. הוא היה מגיע אל הרבי ושואל אותו: "מציעים לכן שלי או לבת שלי כמה שידוכים - במי לבחור?" והרבי היה שואל אותו: "ומה הלב שלך אומר בעניין הזה?" החסיד היה אומר לו: "הלב שלי אומר שפלוגי ראוי להיות חתני", והרבי אמר לו: "עשה כך". גם בפעמים הבאות הוא שאל באופן כזה, וקיבל תשובה דומה: "אחרי מי הלב שלך נוטה?" - "עשה כך". לאחר זמן הגיע שוב הזמן לסכם על שידוך, והוא רצה לחזור אל הרבי. היה שם אדם אחד, קצת משכיל קצת מתנגד, ששאל אותו: "מה אומר לך הרבי כשאתה בא אליו?" אמר לו החסיד: "הרבי שואל אותי לאן ליבי נוטה, ואומר לי לעשות כך". אמר לו האיש: "אם כך, בשביל מה אתה צריך

מי היא הסמכות העליונה

בדורות האחרונים היו אנשים או אפילו חברות שלמות בעולם היהודי שהעדיפו שבאופן עקרוני לא יהיה להם רב. התופעה הזו בעייתית; היא יצרה באותם אנשים וחברות מין חולי, משום שלאנשים וחברות כאלה חסרה הידיעה הברורה שנמצאת אצל אדם שיש לו רבי: שהעולם הזה איננו עולם של הפקר שבו אני הוא הכול.

הכרתי פעם מרחוק יהודי מעניין מאוד, שהוא ואחיו היו בניו של אחד מראשי הישיבה הגדולים בליטא, ושניהם התפקרו. התופעה הזו הייתה כמעט חלק מובנה מרוח הזמן ההוא. שניהם נעשו ממנהיגי התנועה האנרכיסטית בברית המועצות, שהרעיון הבסיסי שלה הוא שהמדינה והחברה אינם הדברים המשמעותיים, אלא הכול מתחיל ונגמר באינדיבידואל, ולכן היא שאפה להשמיד לא רק את המשטר אלא את המדינה, את המסגרת, את המנגנון עצמו. חברי התנועה הזאת השתמשו בטרור לשם כך והרגו בפועל כמות הגונה של אנשים, לא מעט מהם אנשים מפורסמים. כמה מבין אלו שהיו שייכים לתנועת האנרכיזם הגיעו לארץ והיו מבוניה החשובים. התנועה הזו הייתה בשעתה אחת התנועות החזקות והמושכות בעולם, עד כדי כך שכשהבולשביקים צברו כוח, זו הייתה אחת הקבוצות שהם טיפלו בה היטב וניסו להשמיד באופן מוחלט. בסופו של דבר, כדי להיפטר מהאנרכיסטים לנין התנהג אליהם בחביבות וכינס

ולומר: "זהו החוף שלי" - יש לו תקווה. אם הוא חולה, על פי רוב הוא יירפא; אם הוא מסכן באופן אחר, על פי רוב הוא ישתחרר ממצוקתו. אלו שאיבדו

אדם שאין לו רבי
אומר באופן זה
או אחר:
מי היא הסמכות
העליונה?
מי קובע מהי אמת
ומהו ושקר,
מה נכון
ומה לא נכון?
אני.

את העוגן או אלו שמעולם לא היה להם עוגן, מתהלכים בעולם בתחושה קשה מאוד; אך לא זו בלבד, הם מצויים במצב המסוכן והפגיע ביותר. כל זמן שאדם חסר עוגן חי את חייו הרגילים - הוא, למשל, פקיד בקופת חולים, מגדל את ילדיו, שולח אותם לישיבה קטנה ואחר כך לישיבה גדולה - הוא אינו מזיק לעצמו ולאחרים. אבל כאשר יש לו בעיה - אין לו במה להיאחז.

יש אנשים - לא פעם מדובר בבעלי תשובה - שהולכים בכל פעם לצדיק אחר, כמעט כמחזרים על הפתחים. הם עוברים מן הצדיק שנמצא ברחוב השני, אל הקדוש שנמצא בעיירה האחרת וכך הלאה.

אכן, יש עניין גדול בראיית אנשים גדולים וקדושים. פעם ישבתי אצל הרבי הזקן מסלונים, והוא סיפר לי סיפורים מסיפורים שונים, גם על עצמו ועל חייו. בצעירותו הוא היה נאמנו ושליחו של האדמו"ר מסלונים של זמנו, שניסה להקים גוף שיאחד את היהדות החרדית, עוד הרבה לפני אגודת ישראל. הרבי מסלונים שלח אותו לכל גדולי הדור לדבר איתם בעניין, וכך יצא שהוא דיבר כמעט עם כל האנשים החשובים שבדור. הוא סיפר לי שכאשר ביקר אצל אחד האדמו"רים, אותו אדמו"ר אמר לחסידים שיסתכלו על האורח משום ש"אשרי העיניים שראו את העיניים שראו את העיניים". לפעמים עצם העובדה שלאדם מסוים הייתה הזכות לראות עין בעין את כל גדולי הדור מקנה לו איזה מעמד.

מצד שני, ההסתובבות הזו יכולה גם להביא לידי סכנה. כשמבקשים מכל אחד מהצדיקים הללו עצה, וגם מנסים לעשות כעצתם, נוצרת בראשו של האדם מהומה בלתי אפשרית, לא מפני שכל אחד מהרבנים אמר דברי שקר, אלא מפני שהדברים אינם מצטרפים יחד. גם כאן נכנס הציווי "עשה לך רב" ודורש החלטה וחיתוך של הדברים.

אספה גדולה שלהם, וכשכולם התקבצו, כולל כל מנהיגיהם, ירו בכולם ופתרו את הבעיה. אבל ביהודי הזה לא ירו, ולנין שילח אותו לחופשי. אחרי שהיה יוצא ובא בבתי הסוהר בברית המועצות, הוא הצליח לצאת משם והיה מסתובב בעולם. לבסוף השתקע בהרצליה, היה יושב שם ומלמד שיעורים על יהדות ואנרכיזם - הרי הוא היה בן גדולים, עד גיל מסוים הוא ישב ולמד בשקידה, ומאוחר יותר הוא בוודאי למד בעל פה את מרקס ואנגלס. בספר שלו הוא כתב שתמצית היהדות היא אנרכיזם. הראיה הראשונה שלו לכך הייתה מעשרת הדיברות: איך מתחיל הדיבר הראשון? "אֲנָכִי - ה' אֱלֹהֶיךָ..."

אדם שאין לו רבי אומר באופן זה או אחר: מי היא הסמכות העליונה? מי קובע מהי אמת ומהו ושקר, מה נכון ומה לא נכון? אני.

עשה לך רב

לפעמים אדם זוכה לפגוש דמות שהיא יחידה בדורה. כשאדם פוגש מישהו והוא מרגיש כאילו הוא פגש את הר האוורסט, ברורה לו מיד מהות היחסים ביניהם. כשפוגשים אדם שמכל צד ופינה ובכל עניין נמצא מעליך, אין צורך במאמץ של עשיית הרב. אבל לא תמיד הדבר קורה בפשטות כזאת. אדם צריך לקיים בעצמו "עשה לך רב". אם אדם מצא לו רב - מה טוב, ואם לא - הוא פשוט צריך לעשות אותו. לפעמים זו החלטה של רצייה, ולפעמים זו החלטה שרירותית.

המפתח למנעול שלי

כשאדם צריך להחליט מי יהיה הרבי שלו, הוא צריך לעיתים לחפש את האדם שמתאים לו. מבחינה מסוימת מציאת רב דומה למציאת שידוך. שם באופן מובהק הדברים אינם מתנהלים לפי גודל המעלה אלא לפי ההתאמה. כשאדם נושא אישה, הוא אינו חושב בהכרח שאין יפה ממנה או שאין חכמה ממנה, אבל הוא יודע שבשבילו היא הנכונה ביותר. גם בנוגע לעשיית רבי יש בחינה

**ייתכן שיש אדם
שבידו המפתחות
לכל החדרים הסודיים
ביותר במדינה,
לכל הכספות השמורות
ביותר בארץ,
והוא יכול לפתוח
אוצרות הושך,
אבל הוא לא יכול
לעזור לי לפתוח
את הדלת שלי.**

של מציאה - וגם זו היא מציאה פרטית שהרבה מאוד ממנה הוא עניין אישי.

פעם כשהיו חסידים נוסעים לרבי מסוים, והיו שואלים אותם אם פלוני, רבי אחר, אינו גדול יותר מהרבי שלהם, הם היו עשויים לענות במישרין: "בוודאי פלוני גדול יותר מהרבי שלנו". יתר על כן, לא מעט פעמים - באוקראינה הדבר היה נפוץ יחסית - היה רבי של הרבה חסידים נוסע מפעם לפעם לרבי אחר. זה לא היה דבר סוד; הוא לא היה לובש שחורים ומתעטף שחורים לפני שהלך לראות את הרבי שלו. הכול ידעו את הדבר. אם כך, מדוע החסידים שלו הסתפקו ברבי מדרגה ב' משום שהיחסים בין רבי וחסיד דומים ליחסים של מנעול ומפתח - אצלי יש מנעול, ובידו של פלוני המפתח המתאים. אולי זה שנושא את המפתח אינו הגדול ביותר, אבל הוא מחזיק את המפתח שלי. אדם אחר, אולי גדול ממנו לאין ערוך, מחזיק אצלו את המפתח לליבו של הרבי שלי, אבל את המפתח שלי - אין לו. ייתכן שיש אדם שבידו המפתחות לכל החדרים הסודיים ביותר במדינה, לכל הכספות השמורות ביותר בארץ, והוא יכול לפתוח אוצרות חושך, אבל הוא לא יכול לעזור לי לפתוח את הדלת שלי. לכן בחיפוש אמיתי אחרי רב האדם אינו מחפש את האדם הגדול ביותר בתורה, בחוכמה ובמעשים טובים, ששמו נודע בכל העולם, אלא את מי שמחזיק את מפתח לבבו, ואם יש כזה - הוא הרבי שלו.

על הניגון בחסידות

מתוך הסדרה "מושגים בחסידות"

האמת היא שניגונים אינם חדשים לגמרי בעולם היהודי, אבל המשמעות של הניגון כדבר העומד במידה רבה לעצמו הוא הרבה יותר בולט בעולם החסידי מאשר היה קודם לכן. בסך הכל, עניין הניגונים וכלי הנגינה כבר היו בבית המקדש - היה בזה עסק גדול, הייתה תזמורת ומקהלה כחלק מסדר העבודה של הלויים. וכך מצאנו גם הלאה, שהיה עניין מסוים בנגינה, אבל לא יותר מדי - זה היה דבר שולי, ולפעמים הוא מופיע קצת בתוך התפילות.

בתוך הנקודה שאנחנו מנסים לדבר בה, התפקיד של הניגון בחסידות הוא לא רק דבר צדדי שמלווה דברים. יש דבר אחד שצריך להזכיר - שלמרות שבעולם החסידי שרו גם שירים עם מילים ומנגינה, הרבה מאוד שרו גם ניגונים בלי מילים בכלל, ניגונים טהורים. שרו ניגונים בכל מיני הזדמנויות - בהזדמנויות של שמחה, ועוד יותר בהזדמנויות של תפילה והתבוננות.

הניגון הוא מנגינה ששרים אותה. ברור שמנגינה מצד עצמה לא מעבירה תכנים, היא לא יכולה לספר סיפור. היא יכולה לרמוז לעניין, ובעיקר לרמזים ששייכים להרגשת הנפש. שיר מסוים יכול להיות ברור בעצמו, ואם יבוא עם מנגינה, הוא יקבל יותר תוקף ועוז.

דיברו הרבה מאוד על העניין הזה של המנגינה, שאף על פי שהיא לא אומרת דברים בעצמה, היא כלי שבו נחקקים דברים ויסודות של עניינים בתוך הנפש. אמרו שהניגון הוא "קולמוס הנפש" - הוא כותב דברים, לא במובן שאני לומד ויכול לקרוא מה שיש בו, אבל המנגינה עושה שינויים בנפש, והיא יכולה להעלות ולהוריד את האדם, הכל לפי המנגינה.

יש ניגונים בדרגה עליונה, שהם ניגונים מכוונים - ניגונים שיצר אותם אדם גדול, ושהניגון בעצמו, בעצם התנועות שלו, אומר רעיון. אף שאי אפשר להעביר את הרעיון הזה במילים, אפשר להעביר את תנועת הנפש הנכונה - תנועה של עלייה, של ירידה, של עצבות, של שמחה.

יש סיפור על חסיד זקן שבא אל בעל התניא ואמר לו: "רבי, אתה אומר תורה, אני לא מבין מילה. אני יושב ושומע מתוך הקשבה, אבל אני לא מבין. אולי אתה יכול למצוא דרך שגם אני אוכל להבין?" ענה לו: "אני לא יכול למצוא לך דרך כזו, אבל אשיר לך ניגון, ושם נמצאת כל התורה שלי." ואז הוא שר את הניגון של ארבע בבות, שנחשב לניגון מאוד מכוון, שמתאר את עליית האדם בעולמות, את המאבק והעלייה, את הניסיון לעלות עוד פעם והחזרה על זה בדרגה אחרת ועוד דרגה - שזה בעצם מה שמדובר על עבודת ה' בחסידות.

מה שהמנגינות יוצרות אינו יצירה של תכנים - האדם לא יכול לספר מה הניגון אומר, אבל הוא יכול להעביר תוכן שהוא מעבר למשמעות המילים, תכנים פנימיים שיוצרים שינויים באדם.

מספרים שפעם בא מישהו וסיפר שהיה אצל רבו ושמע אותו מנגן ניגון על "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". כששר את הניגון לפני איש אחר, אמר האישי: "אני יודע חמישים פירושים על הפסוק הזה, ואף אחד מהם אינו עמוק וטוב כמו המנגינה הזו. למה הרבי שלך לא כותב אותו?" ענה: "אם הוא יכתוב אותו, יהיה לו טעם כמו לפירושים האחרים."

יש דברים שאי אפשר להעביר במילים: את ההתרגשות של הנפש, איך היא עולה ואיך היא יורדת. דברים כאלה לפעמים הולכים רק במנגינה. לכן העניין של העמדת הניגון - ניגון של תפילה, של התמרמרות, של התבוננות - אלה ניגונים שלא מוסרים מה לעשות, אלא רק איך הנפש צריכה להיות.

העניין של החסידות אינו של מילים חדשות או צורות חדשות, אלא של אופנים - איך לעשות את הדברים. הניגון נותן צורה לדברים, נותן להם את האופן המיוחד שלהם. בין אם אדם שר ביחידות, בחבורה, או בקבוצה גדולה, המנגינה אינה רק לבניית קצב מסוים, אלא בעיקר לבניית האופן שבו אני פועל בנפשי, בלי לפרש במילים.

באותיות יש ארבע דרגות, מאותיות עד טעמים, והטעמים הם רק סימנים מוזיקליים - הם הדרגה הגבוהה ביותר של האותיות. הניגון יכול לעשות דברים שהמילים לא יכולות. הוא לא יכול להגיד בדיוק מה, אבל הוא יכול להגיד איך לעשות דברים, וזה בעצם העניין של החסידות - איך לעשות דברים כראוי.

מה זה התוועדות?

מתוך התוועדות י"ט כסלו תשע"ה
בישיבת תקוע, התפרסמה ב'עד בלי די'

מטען שפועל ומשפיע על השומע, ודברים בטלים אינם מניעים כלום במציאות.

אין מבחן שיוכל לקבוע מייד מהם דברים בטלים, משום שהשאלה אם הם בטלים או לא אינה תלויה במי שאומר אותם אלא במי ששומע אותם. לכאורה, אילו הייתה משמעות לדברים, הם היו צריכים לחזור אל תוך השומעים, אך לא פעם קורה שמסיבות שונות גם דברים חשובים ומשמעותיים אינם פועלים, ואז מתברר שהם דברים בטלים. מן הבחינה הזו גם גדולי ישראל עלולים לחטוא באמירת דברים בטלים, כשהם אומרים דברים, ובפועל שום דבר לא נכנס אל השומעים ולא פועל את פעולתו.

לפני שנים רבות, כשהייתי בחור צעיר, ישבתי בהתוועדות י"ט כסלו שנמשכה לילה שלם. כשהגיע הבוקר, שאלתי את המשפיע שישב שם, שהיה איש חכם: "מה אני לוקח איתי מההתוועדות?" המשפיע אמר לי דבר חוכמה: "מה שתזכור מההתוועדות הוא הדבר שאתה לוקח אתך". השאלה איננה רק אם האדם הקשיב או לא הקשיב אלא אם

**דברים שיש בהם ממש
ודברים בטלים**

בהתוועדות הזו נגסה לא לדבר דברים בטלים. אני זוכר את מה שאמרתי בהתוועדות בשנה שעברה, והדברים שאמרתי היו בלי ספק דברים בטלים. אני יודע זאת מפני שהם לא פעלו כלום. ההגדרה של דברים בטלים אינה קשורה בתוכן הדברים אלא בפעולתם. אם הדברים שנאמרים אינם פועלים שום פעולה, הם הופכים להיות בטלים, ואין זה חשוב מה נאמר, וכיצד זה נאמר. אלה הם דברים בטלים פשוטו כמשמעו - דברים שהולכים ומתבטלים ולא עושים שום פעולה.

ההבדל בין דברים שיש בהם ממש לדברים בטלים הוא דק וקשה להבחנה. אפשר להמשיל זאת לסוללות חשמליות. הסוללות המלאות והסוללות הריקות נראות זהות לחלוטין. ההבדל היחיד הוא שבסוללות המלאות יש מטען חשמלי, שיכול לגרום למכשירים לפעול, ואילו הסוללות הריקות אינן יכולות להפעיל כלום. באותו האופן בדברים של ממש יש

יחד

בהתוועדות יושבים יהודים יחד. היחד הזה הוא עניין גבוה וחשוב מאין כמותו. תחושת היחד הפשוטה הזו היא גם אחת המעלות הגדולות של בתי הכנסת. אינני מתכוון לבתי הכנסת המרובעים שיש בהם כיסאות מסומנים ששולמו מראש, וכל אחד מתיישב בהתאם למעמדו, אלא לבתי הכנסת הפשוטים שאנשים נכנסים אליהם ויושבים היכן שהם רוצים. לא תמיד שמים לב עד כמה האווירה בבתי הכנסת הללו נדירה, אבל קרה כבר לא פעם שאדם שתעה בדרכו והסתובב שנים במקומות שונים, חוזר במקרה לבית הכנסת, למקום שבו יושבים אנשים ביחד בפשטות ובשוויון גמור, ופתאום הוא מרגיש שהנה, זה הדבר שהוא חיפש כל השנים. מה יש בבית הכנסת? למעשה אין מקום כל כך דמוקרטי כמו בית הכנסת. באיזה מקום יכול לשבת גביר גדול במושב צמוד ליהודי שאין לו מה לשלם במכולת, בלי פירוד ובלי חציצות?

בבית הכנסת כולנו שווים. כל אחד מאיתנו יכול להצטרף למניין, מהרב החשוב ועד לפשוטי עם. כבר אמרו על כך: "מתשעה רבנים אי אפשר לעשות מניין; מעשרה סנדלרים - אפשר ואפשר". בבית הכנסת יושבים יהודים מכל הסוגים ומכל המינים, מתפללים יחד, אוכלים יחד הרינג בסעודה שלישית, מזייפים יחד את השירים ומרגישים את היחד. בבית הכנסת אני יכול לשבת עם

הוא ייתן אל ליבו. מה שהשומע נתן אל ליבו הוא מה שנשאר מההתוועדות. אם השומע אינו לוקח לליבו את הדברים שנאמרו, הם יהיו בטלים גם אם הם עסקו בדברים שברומו של עולם, שכן אם הדברים השייכים למעלה מעלה נשארים למעלה ואינם יורדים למטה, אין להם שום השפעה ממשית בתוך העולם. בהתוועדות צריך לדבר על מה שחשוב ועל מה שנוגע. אם אדבר כעת על השאלה מה קורה עכשיו במלכות דחכמה דאצילות - דברים שלא אכפת לכם מהם ושאינם נוגעים אליכם - לא יהיה חשוב כלל אם אומר עליהם דברים בעלי משמעות או לא.

יש ביטוי שמתאר איך הכהן הגדול היה מזה את הדם בבית המקדש; כתוב שהוא "לא היה מתכוון להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף". גם בהתוועדות כשמדברים למעלה והדיבורים אינם נכנסים אל הלב, ומדברים למטה והם אינם נכנסים אל הלב, צריך להצליף כדי שהדיבורים ייכנסו וייגעו.

אינני רוצה לדבר איתכם על דברים גדולים בשמיים ובארץ אלא על השאלה: מה עושים בהתוועדות? יש שיר עממי ביידיש של חסידי חב"ד שהתרגום שלו הוא כך: "מה עושים בליובוויץ? שותים יי"ש, מתהוללים, ורוקדים במעגל". כמובן, חסידי חב"ד פירשו את השיר הזה על דרך החסידות, אבל בפשטות הוא מתאר חוויה והווה. אני שואל שאלה דומה לשאלה שבשיר: מה עושים בהתוועדות?

שזהו עניינו של בית הכנסת. בשפות אחרות מכנים בית כנסת במילה היוונית 'סינגוגה', שגם פירושה הוא אנשים שיושבים ביחד. כך קורה בכל בית כנסת - אחד לומד, השני מתפלל, השלישי מגהק והרביעי מפהק, וכולם יחד הם קהילה קדושה.

יותר מזה ולמעלה מזה צריך להיות בהתוועדות. בהתוועדות לא לומדים ולא מתפללים אלא אוכלים יחד, שותים יחד ונמצאים ביחד. אם אושיב בהתוועדות את המכובדים לפנים ואת הפשוטים מאחור, ההתוועדות תהפוך למין הרצאה אקדמית. נקודת המוצא של התוועדות היא הישיבה ביחד וההרגשה הנוחה יחד.

אינני מתכוון לחיבוקים הדדיים; זו כבר מעלה גבוהה יותר של אהבת ישראל. אני מדבר על יהודים שיושבים ביחד, שוהים ביחד, אוכלים ושותים יחד, שמחים זה בזה ומרגישים שהם יכולים לחיות בשלום עם מי שיושב לידם. זהו הבסיס הראשון לכל דרגה של אהבת ישראל.

לפני חמישים שנה הייתה לי חוויית יחד כזו שאני זוכר אותה עד היום: הרבי הקודם מבעלז היה מגיע אז לירושלים לימים הנוראים. כל התפילות והטישים היו מתחילים בדרך כלל באיחור גדול, ובליל שבת הרבה אנשים היו מגיעים לבית המדרש שלו אחרי שכבר אכלו את סעודת השבת שלהם, והיו יושבים ומחכים עד שהרבי היה יוצא ועורך את הטיש. ישבו שם האנשים באולם

אנשים שאינני צריך להטריד את עצמי במחשבות על כמה כסף יש בחשבון הבנק שלהם, או אם הם יופיעו מחר בעיתון. אני יושב עם אדם - יהיה מי שיהיה - ומרגיש איתו בסדר. האם כל האנשים בבית הכנסת אוהבים זה את זה בפועל? לא בהכרח. האווירה הזו של בית

נקודת המוצא של התוועדות היא הישיבה ביחד וההרגשה הנוחה יחד.

הכנסת היא לאו דווקא תולדה של אהבה גדולה; היא בנויה הרבה יותר על הרגשת שותפות והצטרפות למניין.

בתי הכנסת של החסידים יצרו במודע את שבירת החציצות. שם ביטלו את סימון המושבים שבהם יושבים המכובדים ואת סימון מושביהם של פשוטי העם. בבתי הכנסת שלהם יושבים יחד אנשים מכל הסוגים ומכל המינים. אולם לאמיתו של דבר, תחושת היחד הזו עומדת ביסודו של בית הכנסת באשר הוא בית כנסת. עצם הכינוי 'בית כנסת', שאנו משתמשים בו אף על פי שיש במקורות כינויים אחרים כמו 'בית תפילה' או 'מקדש מעט', מלמד

כאן על מליצות, על דמוקרטיה, על שוויון ועל אחווה אלא על משהו הרבה יותר פשוט; על היכולת של אנשים לשבת זה עם זה בפשטות ולהרגיש את היחד.

תחושת היחד של ההתוועדות אינה מבוססת על קשר עמוק שהאנשים מרגישים ביניהם; לא תמיד יש בין האנשים אהבה עזה כאהבת דוד ויהונתן, לפעמים מדובר על קשר הרבה יותר בסיסי. לא פעם אפשר לראות קבוצה של אנשים שונים ומשונים שמתיישבים כאחד, ומזה נוצרת התוועדות.

היחד של ההתוועדות דומה במידה רבה ליחד של חיילים שיושבים יחד בטנק. האנשים בטנק לא בחרו זה את זה, הם אינם קשורים בקשר מיוחד זה לזה, אבל אחרי שישבו יחד במשך זמן ארוך בקרבה אינטנסיבית, נוצר ביניהם איזה קשר. גם בהתוועדות אנשים מתקרבים זה לזה עד שמאוסף של אנשים נוצרת חבורה שיש בה תחושת אחדות ויחד.

בספר מלאכי מופיע הפסוק: "אָז נִדְבְּרוּ יְרָאִי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זְכוֹרֹן לְפָנָיו". לא כתוב שם על מה בדיוק נדברו יראי ה'. אולי ירא ה' אחד שאל את האחר: "מה אתה חושב - איפה אפשר לקנות בהנחה כרטיס טיסה לניו יורק?" ובכל זאת - "ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו". הקדוש ברוך הוא מקשיב לשני היהודים שיושבים יחד ובסך הכול מחבבים זה את זה. שני יהודים יכולים לדבר זה עם זה בגילוי לב

לא מפואר וחיכו לרבי, ומתוכם כמאה אנשים ישבו על ספסל אחד ארוך. מכיוון שהם כבר סעדו את סעודת השבת, והם לא היו עסוקים בדברי תורה, מטבע הדברים התחילו להתנמנם. באותו רגע ראיתי שורה של מאה אנשים, שכל אחד מהם הניח את ראשו על כתפי מי שישב לידו, וכולם מתנמנמים. אני זוכר את החוויה הזו עד היום משום שהיא חיממה

היסוד הראשון

בהתוועדות

הוא ההגעה למצב

של "אז נדברו",

למצב של ישיבה

ביחד באמת,

בלי צורך לחשוב

מה היהודי שלידי

חושב עליי

ומה אני חושב עליו.

את ליבי. אני בטוח שהיו שם עשירים ועניים, בעלי מדרגה ואנשים פשוטים, אבל מעבר לכל ההבדלים הם חשו שהם יושבים ביחד ונשענים זה על זה מפני שכולם שייכים לאותו העניין. אינני מדבר

לכל אחד בישראל היא 'נפש'; אם האדם זוכה יותר, הוא מקבל 'רוח'; אם הוא זוכה עוד יותר, הוא מקבל 'נשמה'. דרגת 'נשמה' היא על פי רוב הדרגה הגבוהה ביותר שהאדם זוכה לה. אדם שהוא 'בעל נשמה' איננו אדם רגיל; יש לו מעלה יתרה. מעל לדרגת 'נשמה' ישנה 'חיה'. הכינוי הזה מופיע בתהלים כאחד משמותיה של הנשמה. מדרגת 'חיה' שבנפש מתגלית רק אצל אנשים מיוחדים ורק בזמנים מיוחדים מאוד.

לפני שנים רבות למדתי אצל יהודי שהיה רב שנים רבות בברית המועצות ופעל שם במסירות נפש גדולה. אותו רב סיפר לי שהוא זכה להרגיש פעם אחת התגלות של בחינת 'חיה' שבנפש. הדבר קרה אחרי שהשלטונות תפסו אותו בעקבות פעילותו. בשלב מסוים העמידו אותו ליד קיר ועמדו להוציאו להורג, ואז קרה מה שקרה, והוא הצליח איכשהו להינצל. הוא אמר לי שאחרי האירוע הזה הוא הרגיש את ה'חיה' שבנפש, וכשהוא למד והתפלל אז, הייתה לו בהירות שלא הרגיש כל חייו. מדרגת 'חיה' נסתרת בתוך הנפש פנימה, והיא מתגלה בזמנים נדירים אצל אנשים נדירים.

מעל למדרגת 'חיה' ישנה מדרגת 'יחידה' שבנפש שגם היא נזכרת בספר תהלים. הדרגה הזו נקראת 'יחידה' מפני שבה הנשמות מגיעות עד למקורן הראשון. המקור הראשון של הנשמות איננו מה שנקרא בספרי הקבלה 'כנסת ישראל', אלא הוא נמצא למעלה מעלה, במקום

בלי לחשוש זה מפני זה, ודי בכך בשביל שהקדוש ברוך הוא ישמע ויכתוב את העניין בספר זיכרון.

היסוד הראשון בהתוועדות הוא ההגעה למצב של "אז נדברו", למצב של ישיבה ביחד באמת, בלי צורך לחשוב מה היהודי שלידי חושב עליי ומה אני חושב עליו. כשאני הולך להתוועדות, אני צריך לחשוב לא רק אם אשמע שם דברים שיקפיצו אותי, יעליבו אותי או יעודדו אותי; אני צריך לחשוב אם אוכל לשבת שם עם אנשים שחלקם במדרגה גבוהה ממני, וחלקם במדרגה נמוכה ממני, בלי שארגיש זר או בלתי שייך; אני צריך לחשוב אם אני מסוגל להיות יחד עם כל המשתתפים בהתוועדות בכפיפה אחת.

אל מקור הנשמות

גם אם היחד הזה נשמע פשוט, הוא בעצם עניין גבוה מאוד. יש אמרה חסידית שמייחסים לאדמו"ר הזקן, שאולי אמר אותה בשם רבי אברהם המלאך בנו של המגיד ממזריץ': "מה שיכולים לפעול עשרה יהודים בהתוועדות, גם המלאך מיכאל אינו יכול לעשות". יהודים שיושבים יחד בהתוועדות יכולים בברכותיהם לפעול רפואה וישועה יותר מהמלאך מיכאל עצמו. מאין מגיע הכוח הזה? מה העניין הסגולי שיש בהתקבצות כזו? ביחד כזה יש כמה וכמה עניינים קדושים שמגיעים עד כיסא הכבוד.

כתוב בספרים שיש חמש דרגות של הנשמה: הדרגה הפשוטה ביותר שיש

ומי עשיר, מי למדן ומי אינו למדן, מי הולך לחיי עולם ומי הולך לדיראון עולם.

בין שמדובר בהתוועדות י"ט כסלו, בין שמדובר בהתוועדות ח"י אלול, בין שזוהי התוועדות לרגל יום הילולא של צדיק כזה ובין שהיא לרגל הילולא של צדיק אחר, העניין של ההתוועדות הוא שיהודים יושבים ומסתכלים זה על זה, נדבקים יחד מנסים איכשהו, עד כמה שיכולים, להוריד את כל הכיסויים, שרובם שווא ושקר, ולהיות באחוה גמורה. כך יוכלו אולי להגיע לבחינה של חיים בתוך כנסת ישראל.

כתוב במדרש שכאשר הקדוש ברוך הוא רצה לברוא את העולם, הוא נמלך בנשמותיהם של הצדיקים. הוא לא נמלך בצדיקים אלא בנשמות הצדיקים. איך נתאר לעצמנו את הנשמות הללו, שקדמו בהרבה למתן תורה, שקדמו לגן עדן או לגיהנום ושקדמו למציאות העולם? הן היו נשמות פשוטות, ערומות וחסרות כול, ודווקא אותן הקדוש ברוך הוא שאל אם כדאי לברוא את העולם. הוא לא התייעץ בנושא זה עם המלאכים; מתברר שעם המלאכים אי אפשר לדבר על כך משום שהם דומים לחבורה של אינטלקטואלים שאינם מפסיקים לריב. הקדוש ברוך הוא גם לא התייעץ עם תלמידי החכמים או הצדיקים. הוא שאל את הנשמות הערטילאיות של הצדיקים אם כדאי לברוא עולם. הנשמות הללו ישבו ביחד, אולי כמו שיושבים יהודים במקווה ומשוחחים, והחליטו אם יהיה

שבו כל הנשמות מתאחדות לנקודה אחת. היחידה שלי ושל אנשים אחרים היא אותה 'יחידה' עצמה. ב'נפש' או ב'רוח' יכול להיות הבדל גדול ביני לבין יהודי אחר, אבל במדרגת 'היחידה' שבנפש אין הבדלים משום שה'יחידה' היא הניצוץ הראשון, המקור הראשון של כל הנשמות לפני שהן מתפרטות ומתחלקות במדרגות התחתונות והנפרדות.

כשאנשים מישראל יושבים יחד, הם אינם יושבים במדרגת 'היחידה' שבנפש; הם יושבים למטה, במדרגה שבה הם יכולים לאכול ולשתות. ובכל זאת, מבחינה מסוימת היחד שלהם קשור למדרגת 'היחידה', למקום שבו כל הנשמות הן בעצם נשמה אחת. במובן הזה אפילו האוכל שיהודים אוכלים בזמן שהם נמצאים יחד שייך למדרגות גבוהות מאוד. לכן מעבר לתוכן ההתוועדות, מעבר לשאלה מה נאמר בה ומה נשמע בה, קיימת המעלה העצמית של הישיבה יחד באמת, הקשורה ונוגעת ל'יחידה' שבנפש.

אנשים שיושבים בהתוועדות זה עם זה, שותים משהו ואולי מנמנמים יחד, הם במידה מסוימת בבואה של הצטופפותן של הנשמות יחד - לא בגן עדן העליון אלא הרבה למעלה מזה - בתוך כנסת ישראל. בכנסת ישראל - משכן הנשמות - יושבות הנשמות ומצטופפות יחד בלי שום חלוקה והפרדה. בבחינה של כנסת ישראל הנשמות אינן מסתכלות מי עני

עולם, ואיך הוא יהיה.

הוא אינו יודע אם הוא ישמע דברי תורה; וגם אם הוא ישמע, הוא אינו בטוח שיזכור אותם. מה שבטוח הוא שתהיה שם ישיבה יחד. בהתוועדות יושבים יחד, שותים משקה יחד ואוכלים משהו יחד, לפעמים רוקדים ביחד ולפעמים שותקים יחד, ולפתע פתאום נמצאים בתוך איזה מצב אחר - מרגישים יחד. הדבר הראשון שיש בהתוועדות הוא, אם כן, היחד. בראש ובראשונה צריך לשאוף את היחד פנימה, להרגיש אותו ולהיות בתוכו. אחרי זה אפשר לעבור אל כל השאר.

והחי יתן אל לבו

מעבר לנקודת הראשית הזו, תמצית העניין של ההתוועדות היא "וְהַחַי יִתֵּן אֶל לְבוֹ" (קהלת ז,ב) - יושבים, משוחחים ומנסים לתת לדברים להיכנס פנימה וליצור שינוי. בשביל שאדם ייתן אל ליבו הוא צריך להיות חי, ובשביל להיות חי הוא צריך להרגיש את מצבו ולרצות שדברים ייכנסו אל ליבו.

כל אדם חושב מחשבות על עצמו ועל מצבו. לפעמים אדם חושב על מצבו, ובעקבות זה ליבו נשבר בקרבו, ונפשו מזדעזעת, ולפעמים אין לאדם לא זעזועים גדולים ולא נפילות או תקוות גדולות. אבל כל זמן שאדם חי, הוא מרגיש את הכאב ואת החוסר, והוא מוכרח לחולל שינוי.

סיפרו שפעם הלך הרבי מפשיסחא עם חסידיו בדרך, והם ראו קבוצת אנשים מהלכת. הרבי אמר לתלמידיו להתקרב

בהתוועדות אנחנו יושבים יחד, שותים משהו ואוכלים משהו כאן למטה, אבל על ידי זה אנחנו מגיעים אל השורשים הראשונים של המציאות. כאשר אנחנו יושבים יחד, אנחנו נמצאים במקום שבו נמצאים כל הדברים במקורם הראשון, במדרגת קדושתם העצמית. בהתוועדות אנחנו חוזרים אחורה, מעבר לכל הדורות והזמנים, ונמצאים יחד במקום שבו נותנות הנשמות העליונות ידיים זו לזו.

לפני שבעים שנה נסעתי לביקור בים המלח, וראיתי שם נשים שהיו מרוחות בבוץ זו ליד זו. הייתי אז ילד בן שבע, ולא התעסקתי אז ב'שקר החן והבל היופי'. הנשים הללו נראו לי כמו חבורה של היפופוטמים מפני שהן היו מכוסות בבוץ שחור. אני זוכר שתפס אותי המראה של כמה נשים שאולי אחת מהן עשירה ואחת ענייה, אחת מכובדת ואחת מדלת העם, וכולן יושבות ביחד בתוך הבוץ באחוה גמורה ובשוויון גמור. כעין הדבר הזה היה אפשר לראות במקוואות מהנוסח הישן: אוסף של יהודים שיושבים להם בתוך המים, נינוחים לגמרי, ערומים לגמרי ומדברים זה עם זה בלי פירוד ובלי מחיצות. למעשה, ככה בדיוק מתחילה התוועדות, בישיבה נינוחה של יהודים זה עם זה. מהנקודה הזו אפשר להגיע למעלות גבוהות מאוד.

זו התשובה הראשונה לשאלה מה עושים בהתוועדות. כאשר אדם בא להתוועדות,

לייב, רב במנין שני ומגיד שיעור בבית מדרש פלוני, בנו של הרב לביא, שהיה רב של קהילה פלונית, נכדו של הרב שחל שהיה רב הכולל במקום הזה והזה", וכשקברו אותו, בוודאי כתבו על המצבה שלו את כל השבחים שבעולם. לעומת הדמות המרשימה של האריה המת עומד לו הכלב, יצור קטן ובלתי חשוב, מסוג הכלבים הללו שאפשר לראות שהם תערובת של כל הגזעים שבעולם. אבא שלו היה אחד מכלבי הרחוב, סבא שלו התרוצץ מי יודע היכן, וכשהוא ימות, אפילו לא יעמידו על קברו מצבה. ועל הברייה הזו אני אומר שהוא טוב מהאריה המת?

הנקודה היא שהאריה המת הגיע לסוף דרכו. ייתכן שהוא היה איש מעלה וצדיק גדול, אבל כעת הוא אינו יודע מאומה. לעומת זאת, כל עוד הכלב חי, הוא יכול לעשות משהו בעולם. גם אם הוא יצור עלוב ושפל, הוא עומד ומכשכש בזנב, ואילו האריה המת אינו יכול להזיז את קצה רעמתו; הוא שוכב דומם ואינו עושה דבר.

החיים של הכלב מתבטאים בכך שהוא איננו יכול להישאר היכן שהוא נמצא. האריה המת נשאר כפי שהוא. הדבר הגרוע ביותר שיכול לקרות לו הוא שגופתו תירקב. לעומתו, הכלב החי הוא יצור מסכן. הוא צריך לאכול, לשתות ולמצוא מחסה, וכל הבעיות הללו מחייבות את הכלב החי ללכת, לפעול ולהתקדם. הוא יושב וחושב על שורה

אל אנשי הקבוצה ולהסתכל מתחת לבגדים שלהם. הלכו התלמידים וראו שכל האנשים הללו היו לבושים תכריכים מתחת לבגדיהם. התברר שהאנשים הללו היו בעצם מתים שחיו בעולם הדמיון. באו החסידים אל הרבי בזעקה גדולה: "אולי גם אנחנו מהם? אולי גם אנחנו מתים, וכל חיינו אינם אלא דמיון שווא?" הרבי ענה להם: "כל עוד יש לאדם הרהור תשובה, זהו סימן מובהק שהוא אינו אחד מהמתים". הסימן המבחין בין אדם חי למת הוא תחושת הכאב. אם קואב לו - סימן שהוא חי.

הרבי מפשיסחא אמר פעם שכל אדם צריך לראות את עצמו כאילו ראשו מונח על סדן, ומישהו מחזיק מעליו חרב שלופה ועומד לחתוך את ראשו. אחד התלמידים שאל: "רבי, מה אעשה אם אינני יכול לדמות לעצמי דבר כזה?" הרבי השיב לו: "אם אינך יכול לראות דבר כזה - סימן שכבר חתכו לך את הראש".

הכלב החי

זהו גם ההסבר למה שכתוב בספר קהלת: "כִּי לְכָל־בַּיִת חַי הוּא טוֹב מִן הָאֲרִיָּה הַמֵּת, כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שְׂמִימָתוֹ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאֻמָּה". מדוע הכלב החי טוב מהאריה המת - הלא האריה המת לא היה סתם אריה, הוא בוודאי היה רב חשוב ומיוחס שפעל גדולות ונצורות בשמים ובארץ? כשהספידו את האריה המת, קראו לו בוודאי "מוהר"ר אריה"

ספרי האריות

האריות המתים כתבו ספרים נפלאים בכל מיני נושאים. כמעט כל התורה שלנו היא מאריות מתים. אנחנו יושבים כל היום ולומדים את התורה של האריות המתים. השאלה איננה כמה הספרים הללו נפלאים, אלא כמה הם פועלים עליו ונוגעים בו.

אמרתי פעם שספרי המוסר העתיקים הם ספרי הדרכה למלאכים, ובתור ספרי הדרכה למלאכים הם מצוינים. כשאני פותח את 'חובת הלבבות', את 'ארחות צדיקים' או את 'ספר הישר', אני מוצא בהם עצות נפלאות, אבל לא בשביל אדם כמוני. אני מבין מה שהספרים האלו אומרים, אבל אינני יודע לאיזה אדם הם מתייחסים. הבעיה היא שאת כל הספרים הללו כתבו אריות, ואני לא אריה. הבעיה של הכלב החי לא תיפתר אם ישאל את האריה המת מה הוא צריך לעשות משום שבמובנים רבים בעיותיו מעולם לא הטרידו את האריה.

לכן בהתוועדות לא יושבים ומדברים על האריה המת פלוני בן בנו של האריה המת אלמוני, ולא מצטטים בהן את מה שכתוב בספרי האריות הקדושים. האריות המתים כתבו דברים גדולים ונשגבים, אבל אינני אריה. אני כלב חי שעומד בחוץ בגשם, קר לי, והבטן שלי מקרקרת, ואני שואל מה צריך לעשות אדם שחי בעולם הזה, ואיך אעשה שמחר יהיה טוב יותר מהיום. בשביל

של שאלות - מהשאלה איך ימצא דבר מאכל, ועד השאלה איפה יחביא את הזנב שלו מפני הגשם. האריה המת כבר אינו חושב על דברים כאלה. הכלב החי, באשר הוא עדיין חי, רואה את העולם שמסביבו, והוא מוכרח לשבת ולחשוב מה הוא עושה בעולם, ואיזה דבר מועיל הוא יפעל בעולם. השאלה הזו מגדירה את הכלב החי, ואין זה משנה מאין בא, והיכן הוא נמצא כעת. הכלב החי, יהיה מי שיהיה, מסוגל לשאול שאלות על מצבו ועל חייו. משהו יוכל להיכנס אליו ולהזיז אותו ממקומו. זו תפארתו של הכלב החי.

קהלת, החכם באדם, הגדיר את הדברים באופן תמציתי. המקסימום שאפשר לעשות באריה המת הוא להכניס אותו למוזיאון, לכתוב עליו ספרים ולספר עליו זיכרונות. הכלב החי, כל כמה שהוא עלוב, יכול להתקדם ולעשות משהו בעולם.

כל התוועדות עומדת על הנקודה של הכלב החי. בהתוועדות אני תופס את הכלב החי ואומר לו: "אינני יודע מי אתה, אינני יודע כמה אתה מוכשר, אינני יודע כמה עבירות עשית וכמה מצוות עשית, אבל אם אתה כבר כאן - למה אתה עומד במקום? למה שלא תזוז קדימה? למה שתדחה את הצעד הזה למחר? מה יש מחר שאין לך היום? למה שלא תקפוץ? למה שלא תרוץ?" את כל השאלות הללו אני יכול לשאול רק את הכלב החי; לאריה המת השאלות הללו כבר אינן רלוונטיות.

השאלות הללו מתוועדים.

את ליבי כדי שמהו ייכנס לתוכי ויגרום לי לזוז.

אל מי מדברים

כשאדם נמצא במצב הנפש הנכון בהתוועדות, הוא יכול לשמוע אפילו אמירות כלליות לגמרי ולהרגיש שהן נאמרות בדיוק בעבורו. לעומת זאת, כאשר אדם שרוי כולו במין מצב נפש של אדם מהוגן, אטום וחתום מכל הצדדים, הוא אינו יכול לשמוע שום דבר שנאמר לו, גם אם הדבר ייאמר לו בצורה פרטית שבפרטית, ברחל בתך הקטנה. אצל אדם כזה כל אמירה תתורגם באופן אוטומטי לאמירה כללית על העולם או על מישהו אחר. כך קורה לנו הרבה פעמים כשאנחנו מתוודים ואומרים: "אשמנו". הלב אינו מקבל את העול הזה. לאדם היה נוח הרבה יותר, אילו הוא היה יכול לומר את הווידוי על השכן שעומד לידו, ולהכות על החזה של השכן במקום להכות על החזה של עצמו.

בעניין זה יש סיפור נורא ואיום על הרש"ה מאוסטרופולי, שהיה הליצן והבדרן בחצרו של רבי ברוך ממז'בוז'. פעם שאל אותו הרבי אם יש לו איזה סיפור חדש לספר. הרש"ה סיפר לו כך: "לפני זמן מה פגשתי את הס"מ (השטן). שאלתי אותו מה שלומו, והוא אמר לי שנמאס לו מהעבודה שלו; נמאס לו לשבת עם כל מיני אנשים מלוכלכים ושפלים ולהסית אותם לעבור עבירות; נמאס לו להסתובב עם כל הגועל הזה

בהתוועדות לא מדברים דברי תורה או דברי הגות, לא מנסים לומר מליצות ורעיונות יפים. בהתוועדות מדברים על השאלות שצריכות להטריד את הכלב החי כדי שהחי ייתן אל ליבו, שאדם יאחז בנקודת חייו ויחליט שהוא רוצה לזוז ממקומו.

התוועדות טובה היא התוועדות שאי אפשר לסכם אותה בכתב. יש מקומות שבהם בכל התוועדות השומעים מוציאים את הפנקסים שלהם ורושמים לעצמם את דברי התורה ואת דברי החוכמה, ואחרי כך וכך התוועדויות מצטבר אוסף גדול של ווארטים ודברי תורה שבו הם יוכלו לעשות שימושים אלו ואחרים. התופעה הזו מזכירה מה שאמר יהודי אחד שכתב דוקטורט על ההתגלות בסיני: פעם הוא דרש בבית כנסת של אנשים מיושבים. שאלו אותו אם הקדוש ברוך הוא יכול להתגלות בימינו כמו שהוא התגלה בהר סיני. הוא ענה להם: "בוודאי שהקדוש ברוך הוא יכול להתגלות כך. הוא אינו מתגלה באופן הזה משום שהוא מפחד שיצלמו אותו וימכרו את התמונות בכמה גרושים בחנויות לתיירים". כך אפשר לומר על האנשים שיושבים בהתוועדות ואוספים ווארטים: האוספים הללו בסופו של דבר אינם מעלים ואינם מורידים משום שתכלית ההתוועדות היא כאן ועכשיו. התוועדות איננה אירוע שאפשר לשמוע בו דברים גבוהים או עמוקים, אלא היא אירוע שבו אני פותח

את המצוות ואת המעשים הטובים; לא יעזור לי שפלוגי ילך ויתעלה, ואני אשאר בבוץ שלי. איבני יכול לומר: "האריה המת יקיים את המצוות, ואני אתלקק לי עם חתיכת הגבינה הרקובה שלי". כשאומרים לאדם לזוז, הוא אינו צריך לחשוב שהוריו, סביו, חבריו או שכניו צריכים להתחיל לזוז. עכשיו מדברים אליו. זה מה שחשוב ברגע הזה.

מה יקרה מחר

בסיום של כל התוועדות, אחרי שישבנו יחד כך וכך שעות באחוזה ורעות, ואחרי כל הדברים שנאמרו וכל הדברים שהצליחו או לא הצליחו להיכנס, השאלה הרצינית היחידה שנשארת היא: מה אעשה מחר? כל שאר השאלות בטלות ומבוטלות כעפרא דארעא, לא שרירות ולא קיימות. אחרי שיושבים אנשים בהתוועדות שעתים או עשר שעות, אחרי כל המשקה והניגונים, אחרי כל הדברים שנאמרו, השאלה היא מה יקרה עכשיו.

אסור שאחרי ההתוועדות ילך אדם הביתה, יתכסה בשמיכה ויירדם ובזה תסתכם המשמעות והתועלת של ההתוועדות. ההתוועדות צריכה לדחוף דחיפה שלא תניח לאדם לישון, להשאיר בו מין סימן של מכה לזמן ממושך, סימן שלא ייתן לו מנוח. ההתוועדות צריכה להיות דומה לזריקת חיסון שמקבלים מפעם לפעם, והאפקט צריך להישאר לכל הפחות במשך כמה שנים.

ולהתעסק בו יומם ולילה. אחרי כמה זמן פגשתי אותו שוב וראיתי שהוא מחייך ושמח. שאלתי אותו מה קרה, והוא סיפר לי שהוא שינה את הגדרות התפקיד שלו - עכשיו הוא הולך לצדיקים, ויש לו פרנסה בשקט ובהרווחה". רבי ברוך פנה אל הרשליה ואמר לו: "אתה לא

התוועדות טובה

היא התוועדות

שבה אני מבין

שמדברים אלי,

שהדברים נוגעים

קודם כול לי,

ורק אחר כך

לכל האנשים

האחרים.

מתכוון אלי", והרשליה ענה: "כל הרבנים שסיפרתי להם אמרו בדיוק את אותו הדבר".

התוועדות טובה היא התוועדות שבה אני מבין שמדברים אלי, שהדברים נוגעים קודם כול לי, ורק אחר כך לכל האנשים האחרים. לא יעזור לי שהאחרים יקיימו

לדחות את הפעולות שהוא צריך לעשות ואת עצם החיים לזמן אחר, לזמן שבו הוא יהיה אדם חדש ומופלא.

השאלה החשובה בכל התוועדות היא השאלה - מה יקרה מחר? התמצית של כל התוועדות היא מה שאדם לוקח ממנה. אדם צריך לצאת מהתוועדות כך שיהיה בידו דבר אחד שאותו הוא מתכוון לעשות, נקודה אחת שהוא מתכוון לשנות. אם אדם עובר התוועדות אחרי התוועדות ואינו זז בכלל, אולי הוא היה צריך לסובב את הזמן חזרה, לחזור אחורה אל ההתוועדות, ולחולל את השינוי שהוא היה צריך לעשות.

צעד קטן קדימה

מההתוועדות לא חייבים לקחת דבר גדול. אפשר לצעוד בעקבותיה גם צעד קטן.

יש דרכים שונות לחולל שינוי משמעותי בחיי אדם. אפשר לעשות זאת כמו שמפוררים הר - לוקחים כך וכך קילוגרמים של חומר נפץ ומפוצצים אותם. הדרך הזו אמנם יכולה להסתיים בשינוי גדול, אבל היא עלולה גם להסתיים בכך שהאדם יתפרק לחתיכות קטנות שאי אפשר לעשות בהן כלום. לפעמים השינוי צריך להיעשות בדרך הרבה יותר מתונה.

נסעתי פעם בשוודיה בכביש בן כמה מאות קילומטרים שעובר לכל אורכו דרך יער עצום. נוסעים בכביש ורואים

סכנה גדולה אחרת ביציאה מהתוועדות היא שאדם יתלה את השינוי שהוא צריך לעשות בדברים שצריכים לקרות מחוצה לו. אדם אומר לעצמו: "בהמשך החיים שלי, כשאעשה את השינוי הגדול - הכול ייראה אחרת. בינתיים אמשיך להתעסק בשטויות שלי". יש אנשים שמחכים לרגע

אם אדם צועד
צעד אחד קטן -
נניח לומד משנה
אחת - הוא לפחות
זז כמלוא הנימה
מהמקום שבו
הוא היה אתמול.

שבו הם יפרשו לגמלאות כדי להתחיל לחיות; יש כאלה שדוחים את השינוי בחייהם לרגע בו יקבלו קידום בקריירה; ויש בוודאי אנשים שדוחים את ההחלטות לשלב שבו הם יזכו להתחתן. אני מכיר כך וכך אנשים נשואים, חלקם באמת מאושרים יותר אחרי החתונה, אבל החתונה כשלעצמה לא הפכה אותם למהות אחרת. גם כשמתרחשים שינויים, לא תמיד זהו השינוי הכולל והמוחלט שאנשים מדמים לעצמם. אסור לאדם

הפעמים השינויים צריכים להיעשות בצורה סזיפית לאורך זמן, בחושך ובאור, בשמחה ובדכדוך. אם אדם רוצה באמת לשנות דבר בתוך מסגרת חייו, הוא אינו צריך לצפות לפיצוץ הגדול שיהפוך את חייו מן הקצה אל הקצה; הוא חייב להתחיל לצעוד ולזוז כמה שהוא יכול, בדברים קטנים ובדברים גדולים. רק כך אפשר לחולל שינוי של ממש.

לתת יד לאדם אחר

לבסוף, גם אם אדם מגיע למסקנה שהוא עצמו אינו יכול להשתנות, הוא יכול לעזור לאחרים. אמרו פעם ששלושה אינם טובים כשהם זקנים: סוס זקן, חייל זקן, וחסיד זקן. סוס זקן כבר אינו יכול לרוץ ומוטב לפשוט ממנו את עורו; חייל זקן כבר אינו יכול להילחם, ולכן אין בו שום תועלת; וחסיד זקן - אם הוא כבר זקן, הוא צריך להיות רבי. זו אינה רק בדיחה. אם אדם מרגיש שהוא בבחינת חסיד זקן, שהוא הגיע לנקודה שבה הוא הפסיק להתקדם הלאה, הוא לפחות יכול לעזור לאחרים להתקדם. גם אם אדם כבר אינו יכול לתקן את עצמו, גם אם הוא מרגיש גמור, חרוך וכבוי, עדיין הוא יכול לתקן אחרים. אריה שעומד למות יכול לפחות לתרום את הרעמה שלו לתועלת אחרים. אמנם אדם לא יכול להשפיע מעבר למדרגה שבה הוא נמצא, אבל בתוך גבולות המדרגה שלו יש אנשים שהוא יכול לעזור להם ולהושיט להם יד.

העולם שלנו נעשה יותר ויותר דומה

עצי אורן מכאן ועצי אורן מכאן, נוסעים עוד קילומטר ועדיין - עצי אורן מכאן ועצי אורן מכאן, וכך לאורך מאות קילומטר רואים רק עצי אורנים ועוד עצי אורנים. הדרך הזו חדגונית להפליא, אבל למרבה הפלא, אחרי שעוברים את הקילומטרים הללו מגיעים בסוף למקום אחר. הרבה מאוד אנשים היו רוצים שהשינוי בעצמם יקרה בפיצוץ אחד דרמטי ומוחלט, אבל גם אם מתרחשים שינויים כאלו, לא פעם הם בגדר של אחיזת עיניים, תעתוע חולף, תרמית של החושים. לעומת זאת, הדרך של השינויים הקטנים והרציפים אמנם יכולה להיראות חדגונית ומשעממת, אבל בסופו של דבר אם אדם הולך בה ברצינות, הוא יכול לחולל שינוי אמיתי בנפשו ובחיו.

אם אדם צועד צעד אחד קטן - נניח לומד משנה אחת - הוא לפחות זז כמלוא הנימה מהמקום שבו הוא היה אתמול. יתר על כן, מבחינה מסוימת עצם התזוזה הזו חשובה ומשמעותית יותר מעוצמת השינוי, שהרי גם אם אדם יחולל בעצמו שינוי גדול, אף פעם זה לא מספיק. גם אם אדם יוצא מהתוועדות, ומפניו בוקעות קרני הוד כמו קרניו של משה רבנו - אין בכך די. כל עוד אדם חי, הוא צריך לזוז ולהתקדם. במובן הזה לא חשוב כל כך אם השינוי הוא קטן או עצום - שניהם לא מספיקים.

אמנם לפעמים אדם זוכה לקבל אור חדש מלמעלה, ואז השערים פתוחים, והוא יכול לחולל שינוי גדול, אבל ברוב

התוועדות אינה עוסקת בדברים גדולים ונשגבים אלא בכאבי הבטן של פלוני השכן שלי. מה עושים כשלמישהו יש כאב בטן? הצדיק הגדול יכול אולי לעשות שמיים חדשים בכאב הבטן שלו; אני יכול לפחות לנסות ללכת אליו, להושיט לו יד, לחייך אליו ולהגיד לו שיהיה טוב. לא תמיד אני יכול להגביה את השמים של עצמי, אבל אולי אני יכול להקל על מישהו אחר את כובד המשא שלו. כשאני עושה דבר כזה, בצד מסוים הזזתי את כל העולם.

כל העולם שלנו מחכה לעת קץ. אנחנו עובדים ומתפללים ומצפים לזמן שבו פתאום כל העולם יתחיל להאיר. אנחנו מחכים לרגע שבו הקדוש ברוך הוא יתקן את התיקון הגדול שאנחנו איננו מצליחים לתקן, לרגע שהוא יחליט שעד שהבריות הקטנות שלו יתקנו את התיקון הגדול יעבור יותר מדי זמן, ולכן אין ברירה אלא לשלוח את המשיח והוא כבר יעשה סדר בעולם. הקדוש ברוך הוא יאמר: "נמאס לי כבר מכם. את הפרק הזה של הסיפור אתם לא יודעים לספר כמו שצריך - בואו נגמור את הפרק הזה, בואו ונאמר: 'תם ונשלם', ונתחיל את הפרק הבא". בינתיים אנחנו יכולים להזיז את הדברים הקטנים; לסלק את הסרפדים מהגינה הקטנה שלנו, ולנסות לעזור גם בגינה של זה שיושב לידי. האם על הוצאת הסרפדים הזו עומד העולם? איננו בטוח, אבל אם ננכש אותם, לפחות יהיו פחות סרפדים בגינה.

לאיים רחוקים באוקיינוס. כל אחד מבודד במקומו, ולאיש לא אכפת מהקיום של זולתו. ההתאספות יחד בהתוועדות נועדה בין השאר לשבור את הדבר הזה, לעורר אותנו שיהיה אכפת לנו זה מזה, שנושיט ידיים זה לזה. בהתוועדות יושבים אנשים ומסתכלים זה על זה בעין טובה, ולכן זו הזדמנות להושיט יד למישהו אחר. כל אחד בדרגתו שלו יכול לעזור לאחרים. כל אחד מהאנשים שמתאספים יחד בהתוועדות צריך לחשוב: "הנה עומד פה מישהו. מה אני יכול לעשות בשבילו? מה אני יכול להגיד לו?" כשיושבים שבת אחים גם יחד, יש לכל אחד הזדמנות להסתכל על אדם שהוא לא חשב עליו במיוחד לפני כן, ולשאול את עצמו במה הוא יכול לתת לו יד.

לא תמיד אני יכול לשנות חיים שלמים של מישהו אחר בכמה מילים, אבל לפעמים מספיק שאני מחייך למישהו כדי להפוך את היום שלו ליום חדש. היה לי קרוב משפחה שהיה נהג ב'אגד'. אחרי שנים שהוא היה נהג בקו מסוים, העבירו אותו לקו אחר. באותו יום התחילו להגיע להנהלת 'אגד' מכתבים רבים שבהם דרשו שיחזירו אותו לקו המקורי שלו. אישה אחת כתבה להם, למשל: "הייתי רואה אותו כל בוקר, והוא היה אומר לי: 'בוקר טוב', וזה היה עושה לי את היום. הדבר הזה חסר לי". מתברר שנהג 'אגד' שנוסע כל יום מרעננה לתל אביב, יכול להאיר את היום של מישהו אחר.

עצרה בטבת

עברה גוררת עברה

רציתי להגיד כמה דברים לגבי הצום הבא עלינו. מבחינה הלכתית ומעשית, "בטבת הוא הצום היחיד שלעולם לא יכול לחול בשבת. לפי חשבון הלוח. כל שאר הצומות יכולים לחול בשבת. הדבר השני הוא, שחוץ מ"בטבת, שום צום לא חל ביום שישי, היחיד הוא "בטבת. מה שזה אומר, אני יכול להגיד ככה: זה שהוא חל ביום שישי, כי הוא לא היה יום חשוב בשביל לעשות בשבילו תיקונים בלוח.. מצד שני, הוא חל ביום שישי ולא דוחים אותו - אז אפשר לומר, שזה צום כזה תקיף שלעולם אי אפשר להזיז אותו מהמקום, אין דרך להזיז אותו. הוא לא נופל בשבת, ולכן אין דרך לדחות אותו.

למה זה כך ב"בטבת? מצד הסברה - זו ההתחלה של המחזור של הצומות. אם אין התחלה אין המשך; זה היום שבו התחיל המצור על ירושלים. לכן, מאורעות אחרים הם רק תולדות. "ז" בתמוז זה תולדה. אם ב"בטבת היינו צמים כדין, אולי היינו נפטרים מ"ז בתמוז. זה עדיין לא סכנה מיידית, אבל זה איום. מצור פירושו היה שהעיר לא תצא בשלום. לכן יש טעם לשמור דווקא את היום הזה, שהוא לא יום טרגי, אבל הוא יום של אזהרה. לא מזיזים אותו ולא מבטלים אותו, מפני שזו ההתחלה של דבר. כשיש מלחמה, מערכה מול מערכה, יש כוחות, שווים מול שווים. מצור זו לא מערכה, אין כאן שווים מול שווים. עיר קטנה, ואנשים מעט, ומלך גדול צר על העיר.

כאשר עבר אדם עבירה ושנה - היא נעשית לו כהיתר. מה קורה בפעם הראשונה? אני יכול להזדעזע כל כך, שלא תהיה פעם שניה. אבל אם אני חוזר על זה, אני נכנס למעגל שאני לא יכול לצאת. אדם יכול להגיע לשורה של עבירות, שמבוססת על כך שאני לא יודע בדיוק מה קורה. אחרי הפעם הראשונה, אני יכול לעשות שלא תהיה פעם שניה. אם לא - אני נכנס למעגל ללא מוצא. אם עבירה גוררת עבירה, אז מה יהיה הסוף?

(מתוך שיחה בישיבת תקוע, י' בטבת תשע"א)

הילולא לבעל התניא

בעל ההילולא בוודאי לא התנגד לרגשות - לא לאהבת ה', לא ליראת ה' ולא לרגשות אחרים. יתר על כן, הוא היה אדם אקסטטי ובעל רגשות חזקים. ובכל זאת הוא לא רצה לבנות יהדות או חסידות על רגשות, מפני שהוא חשב שכל דבר שנבנה על רגשות, כלעומת שהוא בא כך הוא הולך. האדמו"ר הזקן רצה לבנות דבר יציב יותר.

לא מדובר רק בשימוש בשכל; כל אדם שעובד את ה' משתמש בשכל. אמנם, לעומת אדמו"רים אחרים, הוא חשב שצריך להכניס את השכל גם לענייני אמונה, אבל לא זה העניין. בעל התניא רצה שבני אדם יגיעו לידי הכרה. כשאדם שואל את עצמו על ההכרה שלו, הוא בעצם שואל מה קיים בתוכו ברצינות. זו איננה דרישה לשכלתנות; מדובר על משהו אחר לגמרי. אדם צריך להתכוון למה שהוא חושב ואומר, ולא לרמות את האנשים האחרים, ובמיוחד לא את עצמו.

יש אנשים שמתרגשים, מנענעים בידיים וברגליים, צועקים בקול גדול ומוחאים כפיים - וכל אלה אינם רציניים, ואין להם ערך. בעניין זה מסופר שפעם עמד אדם בבית הכנסת בקוצק וצעק: "טאטע, טאטע" (אבא, אבא). עבר שם חסיד קוצק אחד ששמע אותו. חסידי קוצק, כידוע, לא היו נחמדים. אותו חסיד הגיב לו במליצה המבוססת על דברי הגמרא: "ודילמא לאו אביו הוא?" - שמא הוא איננו אביו. השאלה הזו עברה מאיש לאיש עד שהיא הגיעה לרבי מקוצק, והוא ענה על כך: "שְׁאַל אָבִיךָ" - אם אין לך אבא, קח אותו בהשאלה, ותהפוך אותו לאבך. זו אינה רק תשובה רכה אלא גם דרישה קשה: אם אתה רוצה לעשות שאבא שבשמים יהיה אבך, לא מספיק שתצעק "טאטע, טאטע", אתה צריך לעבוד על זה. אדם יכול לומר מילים או לצעוק; השאלה היא אם הוא מתכוון למה שיוצא מפיו.

אדמו"ר הזקן - נשמה חדשה

התוועדות כ"ד טבת בישיבת תקוע, תשע"ו

אנחנו יודעים מהי. לפעמים אדם טועה בחלקת החיים שלו, והוא עושה דברים שהוא אינו צריך לעשות. לא מדובר על אדם שבוחר ברע במקום לבחור בטוב, שכן הדברים שהוא עושה אינם בהכרח רעים; זהו אדם שעושה מעשים טובים שראוי לעשות, אלא שהוא עושה את העבודה של מישהו אחר ולא שלו. יש אנשים שעוסקים בדבר מסוים מתוך ידיעה שזה מה שהם צריכים לעשות, אבל ברוב המקרים אדם לא יודע בבירור מה הוא אמור לעשות. פעמים רבות אנשים מבלים שנים בעיסוק מסוים, אפילו בהצלחה, ובעצם זה לא מה שהם צריכים לעשות. החלקה שאדם מקבל כדי לעבד במהלך החיים, ניתנת לו בלי שום הוראות מן השמיים. אף אחד לא אומר לו, למשל: "אתה צריך לנטוע בחלקה שלך עצי פקאן". לכן הוא עלול לשתול את העצים הלא נכונים. אנחנו מקבלים רק הוראות כלליות ולא הוראה פרטית המנחה ומלמדת אותנו מה בדיוק עלינו לעשות.

השאלה "מה אני צריך לעשות? מה צריכה להיות עבודתי?" היא שאלה גדולה וחשובה, ולא תמיד האדם מוצא

על האדמו"ר הזקן, בעל ההילולא, אפשר לדבר מכמה וכמה צדדים, בין השאר משום שהיה גם רבגוני וגם רב־פעלים, כמו שאפשר להבין מהכינויים השונים שלו - בעל התניא, האדמו"ר הזקן, בעל ה'שולחן ערוך' ועוד. אני רוצה לדבר ולהסביר את אחד השבחים הבלתי רגילים שאמרו עליו: שהוא היה נשמה חדשה.

החלקה של כל אדם

כיהודים שחיים בעולם מוטלות עלינו התחייבויות ומשימות רבות מאוד. אולם מעבר לכל המטלות הכלליות הללו, על כל נשמה שהקדוש ברוך הוא שולח לעולם הזה, הוא מטיל עבודה מסוימת. כל אחד מאיתנו מקבל מהקדוש ברוך הוא את חלקת החיים שלו שבה הוא צריך לעבוד, וכפי שכתוב בספרים, כל אחד מקבל חלקה לפי הגודל שלו: יש כאלה שמקבלים חלקה של ד' על ד' אמות, ויש כאלה שמקבלים חלקה של כמה דונמים.

אחת הבעיות שמונעות מאיתנו לעשות את העבודה שלנו בעולם היא שלא תמיד

לה תשובה. היא צריכה להציק לכל אחד. היו זמנים שכאשר הייתה לאנשים הזדמנות לפגוש אדם גדול, הם היו שואלים אותו: "מה שורש הנשמה שלי? מה תפקידי בעולם?" ואילו היום אנשים רבים כלל לא חושבים על השאלה הזו. לפעמים אדם מגיע לאמצע ימי חייו, ורק אז הוא מתחיל לחשוב שאולי הוא עושה דברים שהוא לא אמור לעשות בכלל, ושאוּלֵי הוא צריך לעשות דברים אחרים לגמרי.

זהו אחד הפירושים לפסוק משיר השירים: "שְׁמַנִּי נוֹטְרָה אֶת הַכְּרָמִים כְּרָמִי שְׁלִי לֹא נוֹטְרֶתִי". באופן פנימי הדיבור של הרעיה בשיר השירים הוא הדיבור של הנשמה אל הקדוש ברוך הוא. במשפט "שְׁמַנִּי נוֹטְרָה אֶת הַכְּרָמִים", הנשמה אומרת: עשיתי מה שאמרו לי לעשות, שמרתי כרמים אחרים, אבל "כרמי שלי לא נטרתי" - מה עם הכרם שלי? כך קורה לפעמים שאנשים מגיעים למסקנה שהם לא נטרו את כרמם שלהם. ייתכן ש"כרמי שלי" פחות מפואר מכרמים אחרים, ואולי כשעבדתי בכרמים של אחרים עשיתי דברים טובים, ובכל זאת לא עשיתי את הדבר המיוחד לנשמה שלי.

בעיות ומכשולים

הבעיה הזו קשורה לכמה תכונות שלנו כבני אדם.

ראשית, היא קשורה לבחירה החופשית שלנו. הבחירה החופשית היא האפשרות

לנוע בכיוונים שונים - למעלה או למטה, קדימה או אחורה, באוויר, ביבשה או בים; והיא קיימת רק אצל הקדוש ברוך הוא למעלה ואצל האדם למטה. למלאכים אין בחירה חופשית, ולמכונות ודאי שאין בחירה חופשית. לדעתי, הבחירה החופשית היא צלם אלוקים שיש באדם, נשמת החיים שהקדוש ברוך הוא נפח בנו. אבל הבחירה החופשית היא גם זו שמאפשרת לנו ללכת בכיוונים שאנחנו לא אמורים ללכת בהם.

שנית, הבעיה הזו קשורה גם למגוון הכישרונות האנושיים. אמנם, יש אנשים מועטים מאוד שיש להם מין 'בליטה' במוח, איזשהו כישרון בולט ויוצא דופן כל כך לדבר מסוים, כמו מוזיקה, כתיבה או שחמט, שאם הם יעסקו בדבר אחר, הם יבזבזו את זמנם; אבל ברוב המקרים הכישרונות האנושיים הם רב־צדדיים וגם גולמיים. רובנו עשויים מחלקים שונים מאוד, ומסוגלים לעשות דברים שונים למשל, אדם יכול להתלבט אם הוא צריך להיות פקיד במס הכנסה, סופר או איש צבא. כמו ביחס לבחירה החופשית, גם מהבחינה הזו החיסרון של בעלי החיים, שאין להם אותו מגוון של כישרונות, הוא גם היתרון שלהם. ברור לכול שהאריה לא בנוי לחרוש בשדות או לטפל בתינוקות. ברור שחיות מים אינן יכולות לחיות ביבשה. ההגדרה של בעלי החיים היא ספציפית; לבני אדם, לעומת זאת, אין ספציפיות, לא מבחינה פיזית ולא מבחינה רוחנית, ולכן הם יכולים ללכת

לפעמים אדם מגיע
לאמצע ימי חייו,
ורק אז הוא מתחיל
לחשוב שאולי
הוא עושה דברים
שהוא לא אמור
לעשות בכלל,
ושאולי הוא צריך
לעשות דברים
אחרים לגמרי.

נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא יִמָּצָא הָאָדָם
אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹקִים מֵרֹאשׁ
וְעַד סוֹף - אָדָם לֹא יוֹדֵעַ מַה־הַחֲלָקָה
שֶׁנָּתַן לוֹ אֱלֹקִים לַעֲבֹד וּלְתַקֵּן.

יש סיפורים על אנשים שהיו מתגלגלים
כמה וכמה פעמים מפני שהיו צריכים
לעשות את המשימות שהוטלו עליהם
ולתקן את הדברים שהם עיוותו. סיפרו,
למשל, על איש הגון וצדיק שנטה תמיד
לקנא באחרים. הוא עבר גלגול אחרי
גלגול כדי לתקן את החטא הזה, ובסוף
הוא התגלגל שוב לעולם כשהוא גם
חכם, גם עשיר וגם מוצלח, כך שלא יהיה
לו במי לקנא. כשהלך בדרך ביום חורף

ושלישית - היצר הרע. היצר הרע יכול
להופיע בצורות מגוונות. אני חושב
שבדורנו רוב הדיבורים של בני אדם
באים מהיצר הרע. יש סוגים שונים של
יצר הרע - מיצר רע פחות ומגונה בתכלית
ועד יצר רע מעודן, מיצר רע שהוא מין
שור בר ועד יצר רע אינטליגנטי, שיש לו
לפחות תואר ד"ר. אולם זהו הבדל חיצוני
בלבד; בפנים, העניין של היצר הרע
נשאר אותו עניין - הוא זה שמטעה את
האדם, והוא יכול למנוע ממנו לעשות את
המוטל עליו.

גלגולים

בגלל הבעיות הללו - החופש וריבוי
הכישרונות של האדם שמביאים אותו
לחוסר בהירות מצד אחד, והיצר הרע
מצד שני - לעיתים קרובות אדם לא מגיע
אל החלקה שלו. כשאדם שלא השלים
את עבודתו מגיע לבית דין של מעלה,
אומרים לו: "בין שעשית טעויות ובין שלא
עשית טעויות - עליך לחזור לעולם פעם
נוספת. לא עברת בהצלחה, ולכן אתה
לא יכול להתקדם הלאה. כביכול, אתה
נשאר כיתה, כדי שתתחיל מחדש". כך
קורה שנשמות מתגלגלות לא רק פעם
אחת, אלא כמה וכמה פעמים. אילו אדם
היה חי את חייו בגלגול השני כמו מבחן
במועד ב', כשהוא יודע פחות או יותר
את השאלות, אולי הוא היה מצליח יותר.
בדרך כלל לא כך קורים הדברים, כמו
שמתואר בספר קהלת: "גַם אֶת הָעֵלָם

אחד, ירד עליו גשם, והיה לו רטוב וקר. והנה ראה בפונדק קטן גוי יושב ליד תנור חם ושותה. מיד התעוררה שוב קגאתו, וכך היה צריך לעבור עוד ועוד גלגולים.

רוב בני האדם אינם גומרים את עבודתם בגלגול הראשון, והם צריכים לעבור עוד כמה וכמה גלגולים עד שהם גומרים את תפקידם בעולם. האנשים האלה אינם בהכרח פגומים, רעים או חוטאים; הם רק לא השלימו את עבודתם מסיבות שונות.

אנשים אחרים הם בעלי נשמות גבוהות שנשלחות לעולם הזה בפעם השנייה או השלישית כדי למלא תפקיד נוסף. הן כבר גמרו את תפקידן, ולמעשה היו יכולות כבר לנוח בשקט, אלא שהקדוש ברוך הוא שאל: "מי רוצה לעזור לעם ישראל?" ונשמה כזאת התנדבה. לכן היא חוזרת שוב לעולם למלא את התפקיד החדש שהוטל עליה.

נשמות משומשות

למרות הייחודיות של כל נפש ונפש, רוב האנשים שנמצאים בעולם הם גלגולים מסוגים שונים: יש ביניהם כאלה שצריכים לתקן את עצמם בכל מיני עניינים, ולפעמים מדובר בדקויות של ממש; יש כאלה שצריכים להתחיל לעשות את עבודתם מההתחלה; ויש נשמות גבוהות מאוד שירדו לעולם הזה כדי לפעול פעולה שהיא מעבר לתפקידן המקורי.

בדרך כלל איננו זוכרים את הגלגול

הקודם שלנו, והדבר גורם לתופעות שאיננו יכולים להבין או להסביר. בספרים מתואר שלפעמים קורה לאדם דבר שקשור לגלגוליו הקודמים, ואף על פי שהאדם עצמו אינו יודע זאת - נשמתו יודעת, וכך נוצרות תופעות שונות שקשה להסביר אותן. ייתכן, למשל, שאדם מגיע לחלק מסוים בתפילה, ונפשו מתעוררת באופן יוצא דופן. הוא מרגיש קשר מיוחד לחלק הזה בלי לדעת למה.

סיפרו על יהודי אחד שהיה מכוון ומאריך מאוד בפסוקי דזמרא, והתברר שבגלגול הקודם הוא אמנם נהג לומר את קריאת שמע וברכותיה ולהתפלל תפילת שמונה עשרה, אבל לא היה מחשיב את פסוקי דזמרא. הוא היה צריך להתגלגל שוב לעולם כדי להשלים את מה שהוא החסיר.

מסופר שהאר"י אמר פעם לשני אנשים: אתם אוהבים זה את זה מפני שבגלגול הקודם הייתם אב ובן, ומאז נשארה האהבה ביניכם עד עכשיו. כך קורה ששני אנשים נפגשים, ואף על פי שמבחינה חיצינית הם לא מוצאים שום סיבה לקשר מיוחד ביניהם, הם נקשרים בקשר עמוק מאוד. ייתכן שזה זיכרון מהקשר העמוק שהיה להם בגלגול קודם. לעומת זאת, לפעמים בין אנשים שלכאורה היו צריכים להיות קרובים ומיוחדים מאוד, דווקא אין קשר כזה, ויש ביניהם אפילו יחסי איבה. זה עלול לקרות משום שהיו ביניהם חשבונות לא פתורים בגלגול הקודם.

הקודמת, משום שקל לה יותר למצוא מסלול דומה למסלול שבו היא הלכה בפעם הקודמת.

לנשמה חדשה, לעומת זאת, יש בחירה חופשית יותר. גם אם היא לא 'ממציאה' את הגלגל, היא עושה דברים מיוחדים. דברים ששאר האנשים עושים באופן מסוים, אדם שהנשמה שלו חדשה עושה באופן אחר - גם אם לא בהכרח טוב יותר - מפני שהוא ניגש לדברים מתוך ראייה חדשה.

התופעה הזו קיימת גם בענייני העולם הזה: קורה שאדם זר מגיע למקום חדש, פוגש בו דברים שהם חדשים לו ועושה אותם באופן שונה מכל מי שעשה אותם לפניו, וכך הוא מצליח לפתור שאלות שמעולם לא נפתרו. לפני הרבה שנים מייצרי נורות חשמל ערכו חישובים ומדידות והגיע למסקנה שאם יצפו את כל הנורה מבפנים בציפוי לבן, יעילות ההארה תהיה מרובה יותר, ועוצמת אור הנורה תגדל. אבל כיוון שנורה עשויה מזכוכית, לא היה פשוט לצפות אותה מבפנים. במשך שנים ניסו לעשות את זה בכל מיני מקומות ונכשלו. בבית חרושת אחד המשימה הזו הפכה לבדיחה הסודית של העובדים: כשהיה מגיע מהנדס חדש, היו מטילים עליו לצפות את הנורה מבפנים. הוא היה יושב ומנסה, מתכנן וחושב, עד שהיה מתיימש; ואז היו מספרים לו שזו הייתה בדיחה, שהרי זה בלתי אפשרי. כך היו עושים שם במשך שנים, עד שהטילו את המשימה

על כל פנים, כמעט כל הנשמות שנמצאות בעולם הן נשמות ישנות ומשומשות. כמעט כולנו כבר היינו פעם אחת או יותר בעולם הזה בצורה זו או אחרת.

מהי נשמה חדשה

לעיתים רחוקות - ועם הזמן התופעה הזו נעשית יותר ויותר נדירה - נולדת לעולם נשמה חדשה; הקדוש ברוך הוא מנפיק מחדש עוד נשמה אחת. נשמה חדשה איננה בהכרח נשמה גדולה אלא נשמה שעוד לא הייתה בעולם.

מה עושה נשמה חדשה? איך מבחינים בה? מכיוון שאין לה עבר, ואין לה זיכרונות, היא עושה לפעמים דברים מעניינים או חשובים.

הזיכרונות מהגלגולים הקודמים משפיעים על האופן שבו הנשמות המשומשות פועלות. תופעה זו דומה לעניינים שבהם פסיכולוגים, להבדיל, מתעסקים: יש דברים שפלוני לא יכול לעשות מפני שיש לו זיכרונות של דברים שקרו בחייו. אלא שבניגוד לזיכרונות כאלה - שהם בסך הכול ידועים, ולכן אפשר לטפל בהם - האדם אינו מכיר את זיכרונות הנשמה שלו מגלגולים קודמים, והזיכרונות הללו שורצים במוחו ומפריעים לו להתעסק בצורה נקייה באותם דברים ישנים, שהיה לו כבר עסק איתם - לטוב או לרע. וכך יש מעשים שהוא עושה בצורה שמוכתבת מהאופן שבו נשמתו עשתה אותם בפעם

לפעמים רעיונות יפים - אפילו בפרשת השבוע, תחום שכבר עסקו בו אנשים רבים במשך דורות רבים - אבל דבר שהוא חדש ממש אני לא רואה הרבה. גם החידושים שמתחדשים בכל מיני ספרים, הם בעצם חדשים-ישנים. הם אינם שונים לגמרי מדברים שכבר נכתבו. מהבחינה הזו גם כשמשווים את המאמרים של האדמו"ר הזקן לאלה של יוצאי חלציו וממשיכיו, שביניהם היו בעלי שיעור קומה, רואים שאצל האדמו"ר הזקן רבים מהרעיונות הם חדשים, ואילו האחרים לקחו את החומרים שלו, שכללו אותם, שיפצו אותם, נתנו להם צורה חדשה או מבנה חדש, אבל לא יצרו הרבה חידושים.

חידוש ה'בינוני'

אגמור את החלק הזה בדוגמא אחת מתוך ספר התניא. ספר התניא אינו ספר רומנטי, המלהיב את הלב. הוא כתוב בסגנון קלאסי. יצירה קלאסית במגוון סוגים של אומנות - למשל יצירה יוונית קלאסית - היא הרבה יותר פשוטה וחלקה מיצירות בסגנון רוקוקו וברוק, שבהן יש קישוטים ופאר. אנשים שאינם באמת מבינים באומנות נמשכים אחרי היצירות המפוארות והמקושטות דווקא. הם מסתכלים עליהן, מתרשמים מהן וקונים אותן. לעומת זאת, מיצירה קלאסית רק אנשים שמבינים בתחום יכולים להתפעל. כאמור, מהבחינה הזו ספר התניא הוא ספר קלאסי.

על מהנדס חדש אחד שגם הוא ניגש לעבודה הזו בלי לדעת שהיא בלתי אפשרית, והוא הצליח. רק אדם חדש ותם, שלא ידע שהמשימה הזאת בלתי אפשרית - הוא שהצליח. דווקא מי שלא ידע שהשאלה שמוצגת לו איננה פתירה, הוא שהיה מסוגל לפתור אותה לפי תומו.

באותו אופן נשמה חדשה איננה חדשה בכך שהיא יוצרת את הכול מחדש, אלא בכך שכאשר היא עוסקת בדברים שאנשים אחרים כבר עסקו בהם, היא מגלה בהם פנים חדשות. נשמה חדשה עושה את הדברים בצורה שונה מאחרים, מכיוון שהיא לא התנסתה בהם בעבר.

כששיבחו את האדמו"ר הזקן בכך שהוא היה נשמה חדשה, לא התכוונו להדגיש שהוא לא היה עמוס בערמת עבירות מהגלגול הקודם שלו, אלא שהדברים שעשה בתחומים שונים היו דברים חדשים. דבר חדש אינו צריך להיות בשום אופן הפוך מהדברים הקודמים, וגם לא המצאה גדולה או שכלול שמביא להישגים. לפעמים יש רעיון ישן או בעיה ישנה שכבר היו לעולמים, ואפשר לעקוב איך הם השתלשלו מדור לדור, ופתאום בא איש חדש ומציג את הרעיון או פותר את הבעיה בדרך שונה מהותית. בין אם החידוש מתייחס לנקודה אחת או להרבה נקודות, זה דבר שלא היה כמוהו מעולם.

בתור אדם שקורא פה ושם ספרים מכל הסוגים, כולל ספרים של חידושי תורה ושל חידושים אחרים, יוצא לי לראות

במאבקו הנמשך כל החיים בלי להגיע לרגע אחד של מנוחה. זהו סוג אחר של חוסר הרגיעה, של המלחמה המתמדת שאינה פוסקת לעולם.

בספר התניא מופיעה דרשה שמבטאת את התפיסה הזאת, על מה שיצחק אבינו אומר לעשיו: "עֲשֵׂה לִי מְטַעְמִים כְּאֶשֶׁר אֶהְבֵּתִי" (בראשית כזד). המילה 'מטעמים' בלשון רבים רומזת לשני סוגים של מטעמים: מטעמים מתוקים, שהם מושלמים מצד עצמם, ולעומתם מטעמים מלוחים, חמוצים או חריפים. אי אפשר להשוות טעם של שוקולד לטעם של סחוג. זהו טעם שונה לגמרי, ואף אחד מהטעמים האלה אינו פגום יותר מן השני. כך, לפי התניא, השכינה מבקשת מבניה, כלל ישראל לעשות לה מטעמים "כאשר אהבתי" - מטעמים משני הסוגים, מתוקים וחמוצים. היא מבקשת: תנו לי את אלה שהגיעו למיתוק גמור של כל הרע שלהם, וגם את אלה שלא הגיעו למיתוק והם נשארים בסבך עד סוף חייהם, תנו לי גם אותם משום שלהם יש יתרון מסוג אחר.

אידיאל האדם הבינוני הוא חידוש. יש אידיאל אחד שלפיו יש לאדם מלאכה, ועליו לגמור אותה. לעומת זאת, יש אידיאל אחר בנוסח דבריו של ר' טרפון: "לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה" (אבות, ב, טז) - אף על פי שלא גמרת את המלאכה, ייתכן שבכל זאת עשית את מה שהיית צריך

עם זאת, יש בספר התניא לא מעט חידושים של ממש. אעמוד כאן על רעיון אחד שהוא חידוש לא רק ביחס לספרי המוסר שלנו, אלא ביחס לכל ספרות העולם שעוסקת במוסר. כל ספרות העולם וספרות ישראל שעוסקות במוסר מתארות דיכוטומיה בין רשע וצדיק. לכל אדם יש אפשרות להיות כזה או כזה. לעומת זאת, האדמו"ר הזקן קרא לספרו 'ספר של בינונים' מפני שהוא מכניס יסוד חדש לתמונה - הבינוני, אדם שהוא לא צדיק ולא רשע.

במהלך הדורות האדם שנמצא במדרגה של הבינוני, כפי שהוא מתואר בספר התניא, נחשב בספרים מסוימים לצדיק, ובספרים אחרים לרשע. לעומת זאת, בעל התניא כותב שיש שני אידיאלים בעולם: האידיאל של הצדיק והאידיאל של הבינוני. בניגוד לצדיק ולרשע, שהם אנשים פשוטים ומוגדרים, הבינוני אינו פשוט. הוא נמצא בשני עולמות שונים. גם כשיגיע לשיא של מה שהוא יכול להגיע אליו, הוא יעמוד עדיין במדרגה שבה הוא התחיל. הבינוני לא ניצח במלחמה ולא זכה בפרס הגדול, ומעולם לא היה לו רגע של שקט. בעל התניא כותב שהאיש הזה, שנמצא כל חייו במלחמה ולא גומר אותה, חשוב לא פחות ממי שגמר וניצח במלחמה. התניא לא רק מציב בעולם דמות חדשה, שאינה מופיעה בספרים הקודמים, כמו 'ראשית חכמה' או 'מסילת ישרים', הוא גם מתאר אותה בתור דמות שלמה. הבינוני הוא שלם בחוסר השלמות שלו. הוא מפואר

דברים יפים, ואפשר ללמוד אותם, להתבשם מהם ולעלות מעלה מעלה, אבל הספרים הללו מבוססים כמעט רק על מבנה אחד. והנה ירדה נשמה חדשה, הנשמה של בעל התניא, ויצרה מבנה חדש, מחשבה חדשה על אותו נושא. בספרי המוסר הקודמים יש רמזים לעניין הזה, אבל לא מתואר בהם מבנה כזה. בספר הזה יש דבר חדש לגמרי. זו המשמעות של נשמה חדשה - אדם שעוסק בדברים שכבר עסקו בהם, ואינו מבטל או מוחק אותם, אלא רק יוצר קו או גוון חדש.

הרמב"ם ובעל התניא

צדדי דמיון

יום הפטירה של הרמב"ם איננו ידוע לנו בוודאות, אולם כמעט כולם מסכימים שהוא נפטר בכ' בטבת או כמה ימים אחר כך. יש כמה צדדים של דמיון בין העבודה של הרמב"ם לבין העבודה של האדמו"ר הזקן.

קודם כול, אני מתאר לעצמי שגם הרמב"ם, בדומה לאדמו"ר הזקן, היה נשמה חדשה, משום שגם אצלו קיימת מקוריות שמתבטאת הן ברעיונות הגדולים והן בפרטים קטנים. למשל, הספר של הרמב"ם, 'משנה תורה', מנסה להקיף את כל התורה שבעל פה - לא רק את החלקים המעשיים שנגעו לתקופתו אלא גם את החלקים שאי אפשר היה

לעשות, ואולי מישהו אחר יגמור את המלאכה אחריו. זוהי ראייה מסוימת של מה שעושים בני אדם בעולם. כבני אדם, כעם או כאנושות כולה, שוב ושוב אנחנו עובדים על דברים ולא מסיימים אותם. אנחנו לא פותרים את הבעיות עד הסוף, אלא גורמים לכך שלעולם יהיה קל יותר להתמודד איתן. אפשר לומר שתכלית העבודה של האדם היא לעשות דברים

אך על פי שלא
גמרת את המלאכה,
ייתכן שבכל זאת
עשית את מה
שהיית צריך לעשות,
ואולי מישהו אחר
יגמור את המלאכה
אחריו

לא מושלמים. כך אפשר להבין גם את הציווי של הקדוש ברוך הוא שמבטא במילים "אֲשֶׁר בָּרָא אֶלֶּהִים לַעֲשׂוֹת": הוא ברא את הדברים כדי שנעשה אותם, ולא דווקא בשביל שנסיים, ואנחנו יודעים שאת מה שנעשה ימשיכו האחרים.

יש הרבה ספרי מוסר שיש בהם הרבה

כתב את פירוש המשניות הוא היה איש צעיר בשנות העשרים שלו. גם בהמשך, כשהוא כתב את 'היד החזקה' במשך יותר מעשר שנים, הוא היה איש צעיר. באופן דומה, בעל התניא התחיל לכתוב את ספרו הראשון, ה'שולחן ערוך' שלו, בסביבות גיל עשרים. אמנם הוא קיבל את העידוד מהרב שלו, שהורה לו לחבר 'שולחן ערוך', ובכל זאת - תארו לעצמכם שלוקחים בחור ואומרים לו: "תכתוב 'שולחן ערוך' חדש"; כל אדם היה נרתע ממשימה כזו; אבל כמו שהרמב"ם לא נרתע מהמעמד שהוא ייעד לחיבור שלו, גם בעל התניא לא נרתע מכך.

כתיבה מסודרת

מעבר לדמיון בין סגנונות הכתיבה של הרמב"ם והאדמו"ר הזקן, ומעבר למקוריות, ולתעוזה של שניהם, יש עוד בחינה אחת משמעותית של הרמב"ם שנמצאת גם אצל בעל התניא: לרמב"ם הייתה מין חוש לסדר. 'משנה תורה' הוא הספר היחידי בעולם היהודי שמסודר בשלמות.

באופן כללי ספר יהודי לא מתחיל מההתחלה; בדרך כלל ספר יהודי מתחיל קצת אחרי ההתחלה או באמצע, לפעמים מאוחר יותר הוא חוזר להתחלה ואז קופץ לסוף, וכן על זו הדרך. אפשר לראות שהמשנה או הגמרא אינן מתחילות בהתחלה ולא מסיימות בסוף. ההבחנה הזו כוללת גם את החומש - אפילו הוא לא מתחיל בהתחלה. לכאורה, איך החומש

לקיים אז. אף על פי שהיו לפני הרמב"ם אנשים גדולים שעסקו באותם דברים, לא נעשה לפני זמנו שום דבר שהיה דומה לזה. עצם הרעיון שלו - להקיף את כל התורה שבעל פה כולה - היה חדש. מעבר לכך, יש אצל הרמב"ם חידוש של פסיקה. יותר מחצי מ'משנה תורה' עוסק בדברים שלא כתבו עליהם ספרי הלכה לפניו. את אותה עבודה שהרמב"ם עשה בחלקים שעליהם הרי"ף ואחרים עבדו לפניו, הוא היה צריך לעשות גם בסדר טהרות, למשל, שהוא עולם שונה בתכלית.

גם בסגנון הכתיבה יש דמיון מפליא בין הרמב"ם והאדמו"ר הזקן. אף על פי שכתבתו של בעל התניא שונה מכתבתו של הרמב"ם מכמה בחינות, סגנון הכתיבה שלהם כל כך דומה, שיש מקומות שבהם אי אפשר להבחין בין דבריו של הרמב"ם לדבריו של האדמו"ר הזקן. במקום מסוים בספר התניא האדמו"ר הזקן גולש לתוך דברי הרמב"ם, לאחר מכן הוא יוצא מדברי הרמב"ם וחוזר לכתוב את דבריו שלו, והמעברים הללו פשוט אינם ניכרים. זה לא כך משום שהוא מנסה לחקות אותו, אלא פשוט משום שהסגנון שלהם דומה, ולכן דברי הרמב"ם יכולים להיבלע בנעימות בתוך דברי האדמו"ר הזקן.

צד דמיון נוסף הוא שגם אצל הרמב"ם וגם אצל האדמו"ר הזקן, יש לא מעט העזה של גאון - 'גאון' לא במובן המקובל אלא מלשון של גאות. כשהרמב"ם

היה צריך להתחיל? כמו הדרך שבה הרמב"ם פותח את הספר שלו: 'בראשית היה אלוקים'. להבדיל, גם ספרים אחרים שעוסקים בתחילת העולם מתחילים מאיזו נקודה שהיא התחלת הזמן. אבל לא כך מתחיל ספר בראשית. יש מקומות אחרים בתנ"ך שבהם יש כל מיני סוגים של התחלה: כתוב שם שהקדוש ברוך הוא בורא העולם, שהוא קיים לעולם ועד, "אֶנִּי רֵאשׁוֹן וְאֶנִּי אַחֲרוֹן וּמִבְּלִעְדֵי אֵין אֲךָ-לֵהִים" (ישעיה מד,ו), אבל לא כך כתוב בתחילת ספר בראשית. ספר בראשית מתחיל באיזו נקודה באמצע הסיפור, והוא גם לא מסודר לפי סדר הזמנים. כך בנויים כמעט כל הספרים היהודיים.

פעם ניסיתי להגן על חוסר הסדר הזה בספרות היהודית, וכתבתי שהעובדה שכמעט כל הספרים היהודיים אינם מתחילים בהתחלה קשורה לכך שחוסר סדר הוא טבעו של העולם. כשילד מגיע לעולם, הוא אף פעם לא פוגש את העולם בצורה מסודרת. הוא תמיד מגיע לתוך העולם באמצע, ומשם הוא לומד אותו. הוא צריך איכשהו לנווט ולגלות מה היה קודם, ומה היה אחר כך, והגילוי הזה יכול להימשך חיים שלמים. זו הדרך הטבעית והאמיתית של הלימוד - אדם נזרק לתוך המציאות, ובתוכה הוא מנסה למצוא את הראשית ואת התכלית. כך הולך גם לימוד התורה. זהו לימוד אמיתי, והוא מסודר בסדר הטבעי, והסדר הטבעי לא מתחיל בהתחלה.

אבל הרמב"ם, כאמור, היה אדם מסודר.

הספר שלו הוא הספר היהודי הראשון, ואולי היחיד, שיש בו סדר. ראשית, לרמב"ם היה כישרון לאסוף דברים שונים למקום אחד ולבנות מהם מבנה. היכולת הזו נדרשה ממנו משום שלפעמים הלכה אחת ב'משנה תורה' מקובצת מדברים המצויים במקומות שונים. מלבד זאת, המבנה המקיף של הספר 'משנה תורה' הוא מבנה מסודר. הסדר הזה הוא מכוון; גם אם יש לנו תמיהות עליו, הן לא נובעות מטעות של הרמב"ם בסידור הדברים, אלא הן קשורות לבעיות אחרות. למשל, קצת מוזר המיקום של הלכות אבלות בתוך ספר שופטים של הרמב"ם. המיקום הזה נובע מכך שאם לא יעשו להלכות הללו ספר בפני עצמן, אין מקום שיתאים להן. אגב, גם ה'טור' לא מוצא מקום מתאים להלכות אבלות, והוא מביא אותן בחלק 'יורה דעה', החלק של ה'שולחן ערוך' שהוא ה'כלבו'. בו מונחות זו ליד זו הלכות עבודה זרה, הלכות תלמוד תורה, הלכות כיבוד אב ואם, הלכות מקוואות וגם הלכות אבלות.

עד זמנו של הרמב"ם כל מי שכתב חיבורים או פסקים של התורה שבעל פה, הלך בעקבות התורה שבעל פה הקיימת, והמשיך לבנות את הדברים לפי אותו סדר. הרי"ף, למשל, חיבר את החיבור שלו לפי סדר המסכתות. הרמב"ם חידש את הרעיון ליצור סדר חדש. הספר שלו לא התחיל ולא הסתיים כמו המשנה. כתיבתו שונה בתכלית - מהכללים ועד הפרטים (מהבחינה הזו גם ה'טור' הוא ספר כזה. הוא לא בנוי לפי סדר המשנה

ספרי החסידות של בעל התניא וגם של ממשיכיו הם ספרי חסידות מסודרים ושיטתיים (לשם השוואה, בתחום של הקבלה מי שכתב קצת באופן הזה היה רמ"ק; ולעומת זאת כתבי האר"י, כמו שכתב אותם הר' חיים ויטל, אינם כתובים בצורה מסודרת. גם אם יש בהם סדר שמאפשר לקרוא ולהבין אותם, אין בהם סדר פנימי).

היכולת הזו, של הרמב"ם ושל האדמו"ר הזקן, היא מין חוש פנימי לסדר. מסתבר שהנטייה הזו לסדר דברים היא לפעמים דבר מולד; אני זוכר שיום אחד הגיע אלי בחור שהיה גם מסומם וגם שיכור, לשפוך את ליבו. אני לא איש מסודר מאוד, ומי שהיה אצלי בחדר יכול היה לראות את הבלגן. שמתי לב שהבחור הזה, שראיתי שהוא מטושטש, ישב מולי וסיפר לי סיפורים, ותוך כדי כך הוא לא יכול היה להפסיק לסדר את הספרים שלי בשורה. לא הייתה לו שום סיבה לעשות את זה, אבל הוא פשוט היה מוכרח שהם יהיו בשורה ישרה אחת. על כל פנים, היכולת לקחת כל מיני פירוים מהמציאות ולצרף אותם יחד, לראות בתוך המרחב, בתוך המציאות או בתוך הפילוסופיה פרטים מסוימים ולבנות מהם תבניות - היא מעין מעשה בראשית.

בעניין זה אני רוצה לתת עצה שאיננה קשורה לנטיית הלב שלי: מי שרוצה ללמוד חסידות או דברי קבלה, טוב לו שיעסוק קודם כול בספרים של חב"ד. גם אם נפשו לא נמשכת אחריהם

או לפי סדר הגמרא וגם לא לפי הסדר של הרמב"ם, אלא הוא יוצר סדר שלם מעצמו. על כל פנים, התחלת הרעיון הזה הייתה של הרמב"ם).

סדר כזה קיים גם ב'שולחן ערוך' של האדמו"ר הזקן וגם בספר התניא, שעליו אדבר בהמשך. המבנה של השולחן ערוך של האדמו"ר הזקן הוא בנוסח הרמב"ם - קצר, קלסי וערוך בסדר מופתי. כשהאדמו"ר הזקן מתחיל לכתוב הלכות בתחום מסוים, הוא כותב הקדמה ראויה, ובה הוא מציג את הבסיס של אותן הלכות, ועל ההקדמה הזו הוא בונה את הבניין.

לא רק 'שולחן ערוך הרב' הוא ספר רמב"מי מבחינת הסדר. העניין הזה נכון גם לגבי ספר התניא. רבים מתוך עשרות אלפי ספרי החסידות, לא נכתבו על ידי המחבר, אלא על ידי אנשים שרשמו רשימות; הרבה מאוד אדמו"רים לא כתבו את התורות שלהם, והגבאים שלהם היו אלה שכתבו אותן. מצד אחד, העובדה שכן נכתבו רבים מן הספרים הביאה למספר עצום של ספרים שהדברים הכתובים בהם לעיתים יקרים מזהב ומפז רב. מצד שני, היא יצרה בעיה: רוב הספרות הזו מאוד לא מסודרת; ואני אומר זאת כמי שחייו יונקים מהספרות הזו. אפשר לקרוא בה דברים נפלאים, אבל קשה למצוא אותם משום שהם לא נמצאים בתוך הקשר צפוי; הם לא נמצאים במקומם. קשה להבין מתוכם מהלך שלם של דברים. לעומת זאת,

בשלמות, הוא יוכל לקלוט ולקבל על דם איזו צורה או איזה ציור של העניין. כשאדם לומד ספרים אחרים, הוא עלול לא לקבל שום תמונה כללית. הוא דומה למי שמשוטט ממקום למקום בלי מפה, ואחר כך הוא לא יודע אפילו לתאר איפה הוא היה. מהבחינה הזו חשוב מאוד ללמוד את הספרים הללו, לקבל מהם קו מסודר ולראות את המערך הכולל. ייתכן שחסידיים אחרים או אנשים אחרים חלקו על פרטים מתוך המערך הזה, אבל הם לא חלקו על הסדר עצמו.

ייחודיותו של האדמו"ר הזקן

כאמור, מבחינת הסדר שלו בעל התניא היה 'רמב"מ' גמור. עם זאת, אני לא חושב שהוא היה גלגול של הרמב"ם משום שהיה הבדל אישייתי לא קטן ביניהם.

בניגוד להרבה גדולי ישראל וגדולי העולם בעל התניא הכיל מגוון עצום של חלקים. רובם הגדול של האנשים מצטיינים בעניין מסוים: יש פילוסופים, מתמטיקאים, אנשי מדע, אנשי ספרות, אנשי מוסיקה. כל אחד טוב בתחומו. בעל התניא כתב על הלכה באופן הלכתי, על חסידות באופן חסידי ועל קבלה באופן קבלי. מלבד זאת הוא היה יצר מוסיקה, כשרון שלא תמיד מגיע עם הצדדים האחרים באותה אישיות.

אבל מעבר לכל אלה, בעל התניא היה אדם שחסידיו היו דבוקים בו בנפשם. רבבות אנשים היו באים אליו, והוא ידע

לשוחח איתם ולשמוע את נגעי לבבם, את הבעיות הגשמיות ואת הבעיות הרוחניות שלהם. גם אם הוא לא אהב חלק מהתפקיד הזה הוא מילא אותו במשך שנים.

אמנם גם את הרמב"ם העריצו עוד בחייו, אבל אני לא חושב שיהודי פשוט יכול היה לשבת אצלו ולהגיד לו: "נו, ר' משה, מה אתה אומר ביחס לעסקים שלי - למכור או לקנות?". אילו מישהו היה מספר לי שרש"י היה מקבל אלמנות וכל מיני משוגעים בלב טוב, הייתי חושב שלרש"י זה יכול היה להתאים, אבל אני לא חושב שזה יכול היה להתאים לרמב"ם. זה לא אומר שהוא היה פחות צדיק; פשוט הייתה לו אישיות מסוג אחר.

היה עוד צירוף מוזר ונדיר באישיותו של בעל התניא: הוא חשב, כתב ודיבר באופן בהיר מאוד, ועם זאת היו לו התפרצויות אקסטטיביות. הוא היה אדם אקסטטיבי עד כדי התפשטות הגשמיות, ונשאר בהיר וצלול אפילו כשהגיע עד לעמקי התהומות. מספרים שהוא היה יושב ואומר תורה, ותוך כדי אמירת התורה היה מתלהב עד שהיה מתחיל להתגלגל על הרצפה מתחת לשולחן. אני לא יכול לראות את רש"י, את הרמב"ם או את רבנו תם בתוך הציור הזה. מעבר למגוון החלקים שהכיל בעל התניא בנפשו, הייתה לו יכולת מיוחדת במינה להכיל בהרמוניה את כל החלקים הללו בנפש אחת.

כמו מורה נבוכים והכוזרי. מכיוון שאלה היו תלמידי החדרים שלו, אפשר להבין מדוע בדברי התורה שלו הוא לא נזקק להסביר את היסודות של הדברים. בכל זאת פעם בא אליו חסיד פשוט שהיה דבוק בו בלב ובנפש, והוא בכה ואמר לו: "רבי, אני בא אליך ומנסה להקשיב כמה שאני יכול לתורות שלך, אבל אני לא מבין שום דבר. התורות שלך הן מעל הראש שלי. אולי תוכל להגיד משהו שגם אני אוכל להבין?". הרבי ישב והרהר ואז אמר לו: "להגיד לך דבר כזה במילים - אני לא יכול. במקום זאת אני אשיר לך ניגון, ובניגון הזה נמצאת כל התורה שלי". אומרים שזה היה הניגון 'ארבע בבות'.

הסיפור הזה מראה את הכישרון המוזיקלי של האדמו"ר הזקן, אבל מעבר לכך הוא מבטא גם את האישיות שלו: אדם שיכול להכיל את מה שנמצא בשמים ממעל, להתייחס - להבדיל - לקיסר המשוגע של רוסיה, ומצד אחר הוא גם יכול לשבת עם יהודי זקן שיודע לקרוא אולי חומש, ולנסות להעביר לו דבר שהוא אפילו לא תוכן - שהרי מוסיקה לא יכולה להעביר מילים או תכנים - אלא ריתמוס פנימי מסוים. אדם שמכיל את כל הצדדים הללו יחד - ואני מדבר על האישיות שלו ולא רק על היצירה שלו - הוא בבחינת "הַנְּמָצָא כְּזֶה אִישׁ" (בראשית מא, לח).

לחיים!

אני רוצה לגמור בסיפור יפה על הניגון 'ארבע בבות'. האדמו"ר הזקן נעשה רבי של חסידים כשהיה צעיר יחסית, והיו לו חסידים שהיו גם חסידים של המגיד ושל אדמו"רים אחרים שהיו זקנים ממנו בשנים רבות. היו לו כמה 'חדרים' של תלמידים שאליהם הוא דיבר. כדי שתלמיד ייכנס לחדר א', הוא היה צריך להיות בקי בש"ס ופוסקים; כדי להיכנס

**מי שרוצה ללמוד
חסידות או דברי
קבלה, טוב לו שיעסוק
קודם כול בספרים
של חב"ד. גם אם נפשו
לא נמשכת אחריהם
בשלמות, הוא יוכל
לקלוט ולקבל על ידם
איזו צורה או איזה
ציור של העניין.**

לחדר ב' הוא היה צריך להיות בקי לא רק בש"ס ופוסקים אלא גם בספרי קבלה; וכדי להיכנס לחדר ג' הוא היה צריך להיות בקי בספרי הלכה וספרי קבלה וגם בכל ספרות המחקר של ימי הביניים,

הנפש וכוחות הנפש בחסידות חב"ד

מאמר, התפרסם ב'עיון' 1965

בחסידות על מהות הנפש מובאת מתוך הסתכלות בעצם החיים ובהתפתחות האדם. הנפש בתורת כמהות לעצה- כוח החיים של הגוף- מצויה בכל אדם עם עצם היבראו ובאשר היא מציאות מיוחדת, חייבת היא להיות אחד, יציבה ובלתי משתנה. ברם, עם התפתחותו של האדם הולכים שכלו, מידותיו ורגשותיו ומשתנים; יתר על כן, החיים עצמם אינם אלא השתנות מתמדת בבחינות הללו שבנפש - בחינות השכל והמידות שלה. לכן נראה כי כוחות הנפש לסוגיהם הם בגדר מהויות נפרדות אשר אינן זהות עם הנפש עצמה, אף שמקורן באחדותה הפשוטה.

ואולם אם אין הנפש מזדהה עם אף אחת מעשר בחינותיה, וגם לא עם שום בחינה והתגלות לעצמה, כי אז נשאלת השאלה: מה היא, בעצם, הנפש? תשובת החסידות לשאלה זו היא אגנוסטיציסטית: אין אנו יודעים את מהות הנפש, ואין אנו מסוגלים לדעתה. תחום השגותינו מגיע עד "בחינות הנפש", אך לא עד מהותה. בעקבות המהר"ל מפראג, המסתמך

[א] הנפש וכוחות הנפש

בספר היסוד של חסידות חב"ד, ספר ה"תניא", אומר המחבר כי "הנפש... כלולה מעשר בחינות, כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן, הנחלקות לשתיים... שכל ומידות". עשר הבחינות- התכונות הללו הן אפוא חלקים שהנפש בנויה מהם. רעיון זה מובע אף בצורה קיצונית יותר: "מהות ועצמות הנפש... שהן עשר בחינותיה".

ואולם המחבר עצמו דוחה ומתקן את עמדתו בספר אחר, בהסבירו כי לשון ספר ה"תניא" לא היתה מדויקת בפרט זה, וכי לאמיתו של דבר אף החכמה, העליונה ב"עשר ספירות הנפש", איננה מזדהה כלל עם "עצמות ומהות הנפש". אלא: כל הכוחות והבחינות הללו אף שאפשר לראותם כהתגלויות של מהות הנפש, אינם זהים עמה כלל. ברור גם טעמו של תיקון זה; שכן קבלת ההנחה שהנפש מורכבת מחלקים שונים, הריהי ממילא שלילתה כמהות נפרדת ומיוחדת. על פי הנחה זו אין קיימת "נפש" אחת אלא רק צרור של תכונות נפרדות. א. ההוכחה

צורך להגיע לחלוקה מעודנת יותר של מושג ה"גילוי", כך שיהא בו כדי להסביר ולהבהיר ביתר דיוק את טיב גילויה החשובים של הנפש.

[ב] גילוי - "לבוש" ו"תיקון"

מושג הגילוי מופיע בחסידות בתור "לבוש", "התלבשות". המתגלה מתלבש ב"לבוש" מסוים, שדרכו הוא מתגלה.

יש להבחין בין מושג הגילוי כ"התלבשות" לבין מושג ה"התגלות". התגלות בלשון החסידות היא הופעתו של העצם כשהוא לעצמו, של מהותו האמיתית, ללא כל מדיום מתווך בין המתגלה המופיע לבין המקבל המושפע. המושג "לבוש" או "התלבשות" פירושו אפוא: התגלותה של מהות מסוימת על-ידי תיווך מסוים, או בתוכו. ה"לבוש" עצמו הריהו מציאות נפרדת, ובדרך כלל - מציאות שאין לה אופי משלה או מגמה עצמית, והוא משמש כמכשיר, מתווך, לגילוי אופיה ומטרתה של מהות אחרת.

בחירת הסמל "לבוש" עבור הגילוי מדגישה את האופי הכפול של כל גילוי - אשר בעת ובעונה אחת הוא גם מגלה וגם מסתיר. אם כן, מבחינה זו הלבוש הוא מכשיר להתגלותו של המתלבש בו; עם זאת מסתיר הלבוש את אופיו ומהותו

על דברי חז"ל, מקובלת ההשוואה השלמה של עצמות הנפש עם מהות האלוקות; כשם שמהות האלוקות אינה ניתנת להבנה, כך גם אין להגיע לידיעה אמיתית ומסודרת על מהות הנפש. שני תחומים אלה - הקשורים זה בזה בקשר הדוק בשל היות הנפש "חלק א-לוה ממעל" - הם מחוץ לגדר "ידיעת המהות" האנושית ומגיעים אל "ידיעת המציאות", הכרה במציאותה של נפש פשוטה ובלתי ניתנת להשגה.

משום כך העיון החסידי כלל אינו מנסה להגיע לחקירת מהות הנפש כשלעצמה, אלא מסתפק בחקירת כוחותיה ותכונותיה השונות והתייחסותם ההדדית.

בעיה ראשונה בעיונים אלה נובעת במישרין מן ההבחנה בין הנפש עצמה לבין "בחינותיה" וכוחותיה. מאחר שאין כוחות אלה זהים עם הנפש, מה היא מהותו של הקשר בינם לבינה?

ההסבר הראשון, והפשוט ביותר, הוא שבחינות הנפש וכוחותיה השונים הם גילויה של הנפש. ואולם הסבר זה איננו שלם כלל; הנפש מתגלה במספר רב של אופנים, שכל אחד מהם שונה שוני מהותי מן האחר. כשם שהשכל או הרגשות הם גילויי הנפש, כך גם כוח המחשבה בכלל, כוח הדיבור או כוח המעשה הם צורות שבהן מתגלה הנפש. בלי ספק יש שוני מהותי בין גילוי אחד למשנהו, ולכן יש

האמיתית של הלבוש: אין אנו רואים אותו עצמו כי אם את הלבוש - והרי משמש הלבוש להסתרת המהות הפנימית.

ניקח לדוגמה אחת הקביעות שבספר התניא: המחשבה מתלבשת בדיבור (או: הדיבור הוא לבוש המחשבה). הרעיון ברור: המחשבה היא תהליך נפשי פנימי שאינו ניתן למסירה לאחרים. על מנת לגלות לאדם מן החוץ את כוונותיו צריך החושב ל"הלביש" את מחשבתו בתוך הדיבור, ועל-ידי כך מתגלה המחשבה (הכתיבה היא, כמובן, בהגדרה כללית, סוג ידוע של דיבור, מאחר שהגדרת הדיבור היא - לבושה של המחשבה). ואולם הדבר שמתגלה איננו המחשבה עצמה. המחשבה כשלעצמה נשארת מסותרת וחבויה; לא הדבר עצמו הוא שנתגלה כי אם מעין השלכה שלו, צל דמותו האמיתית. משום כך אין הדיבור מסוגל להיות העברתה השלמה של המחשבה, והכל חשים כי יש הבדל יסודי ומהותי בין המחשבה על נושא מסוים לבין הדיבור בו. הדיבור אמנם מגלה את תוכנה של המחשבה, אך אינו מסוגל להעביר את מהותה.

צד אחר בסמליות זו של "לבוש" היא ההדגשה של הקשר ההדוק, קשר של "העתקה" מסוימת, בין המתלבש לבין הלבוש. הלבוש הוא אמנם מהות חיצונית, אך הוא מעתיק בדרך ידועה את מהותו של המתלבש. וכאן נעוץ ההבדל

בין לבוש לבין מכשיר סתם. המכשיר כלל אינו מעתיק את תוכנו של המשתמש בו; ואילו הלבוש, אפילו כשהוא מסתיר, הריהו נותן רקע מסוים של יכולת להבין את המסתתר, המתלבש בו. הדיבור יכול להיחשב כ"לבוש המחשבה" רק משום ש"אותיות הדיבור" משמשות העתקה ידועה בדרך קבועה של "אותיות המחשבה".

גם בין ה"לבושים" יש להבחין בסוגים שונים. לא כל הגילויים של מהות אחת שווים הם, ולא כל האופנים של "התלבשות" ולבוש הם אחידים. אפשר להיכנס לפרטי פרטים בנייתוח מדוקדק של כל אחד מן האופנים הרבים והשווים אשר בהם יכולה מהות אחת להתגלות על-ידי אמצעי ידוע. אולם באופן כללי אפשר לדבר על שני מיני לבוש: לבוש פנימי ולבוש חיצוני. הלבוש החיצוני הוא הגילוי במהותו הפשוטה ביותר, כלומר: גילוי של תוכן נסתר לאחרים; בדרך כלל רחוק יותר לבוש זה מן המתלבש הן מצד מהותו, והן במידת הקרבה והדיוק של 'העתקתו'. לבוש הדיבור ביחס לנפש הוא בדרך-כלל לבוש חיצוני שכזה. ואולם קיים גם "לבוש פנימי", שהוא לבוש שאין בו התגלות כלפי חוץ, לאחרים דווקא, אלא התגלות עצמית פנימית. זהו גילוי מבחינת הוצאתו לאור של דבר שלא היה קודם לכן מודע או מפורש. גילוי זה אינו קשור כלל ב"אחרים" או בעולם החיצוני. "לבוש פנימי" כעין זה הוא לבוש

הביטוי "תיקון" נתפרש במשמעות של "תכשיט". התכשיט איננו רק לבוש מסוים, במובן הממשי והסמלי של המילה, אלא הוא גם קשור קשר מהותי עם לובשו. התכשיט, שומה עליו להיות אחד עם נושאו; לא לוואי בלבד כי אם חלק מן האישיות, מן הגוף המלובש. על כן יש בתכשיט שני צדדים: מבחינת המהות נשאר התכשיט-ה"תיקון" נבדל ושונה מן הדבר שהוא נספח אליו, ולעולם אין קשר זה מגיע לכלל הזדהות שלמה. לעומת זאת מבחינת המקבל, מבחינת ה"חוץ" של הדברים, אין כל מקום להבדיל בין היסוד לבין ה"תיקון"; השניים נעשים לאחד. עם זאת אין הכוונה לכך שהמהות המתגלה, שיש לה תוכן מסוים, משתמשת ב"לבוש" כבמדיום, אמצעי ליצירת קשר עם עולם חיצוני (בין שהוא חיצוני ממש, ובין שהוא חיצוני-פנימי); הקשר הוא עמוק יותר: בשעת שמתגלה המהות על ידי ה"תיקון" הופכת מהות זו עצמה למעין "תיקון", היא נעשית זהה בכול עם דרך ההתגלות המיוחדת שלה בשעה זו. אמנם תיתכן החלפתם של ה"תיקונים" השונים, אך בכל פעם, בכל חלק של זמן שקיים בו קשר תיקון ידוע, זוהי זהות שלמה, התאחדות ה"גוף" (אם נקרא כך למהות היסודית המתכלה) עם הלבוש-התכשיט שלה.

המחשבה לגבי הנפש, שכן המחשבה היא מגילויי הנפש לבעל הנפש עצמו, אף כי כלפי חוץ אין היא מתגלה כלל.

כל "הלבושים" לסוגיהם משתווים בכך שאין קשר מהותי אמיתי בין המתלבש ולבושו. המתווך, המגלה את המהות הפנימית, איננו קשור בה, ותמיד - בין שהוא חיצוני ורחוק, ובין שהוא פנימי וקרוב - הוא נשאר מהות נבדלת ונפרדת. הדיבור ביחס למחשבה, והמחשבה ביחס לכוחות הנפש המתלבים בה, אינם קשורים במהות המתלבש, וממילא אינם משפיעים עליו. כמובן, ייתכן שהלבוש יפעיל מידה מסוימת של השפעה על המהות הפנימית: ייתכן שעצם דיבורו של אדם יעורר בו מחשבות חדשות; ואולם ההתעוררות הזו, וההתחדשות העשויה לבוא באופן כזה, קשורות בלבוש לא בשל היותו לבוש, אלא בשל היותו מציאות לעצמה, וככל מציאות - הריהו עשוי להשפיע.

זאת ועוד: קיים גם קשר התגלות אחר, קשר הדוק יותר למציאות המתגלה, ולו ניתן הכינוי הסמלי "תיקון". ה"תיקון" לא רק מגלה את המהות הפנימית אלא אף מתאחד עמה בדרך מסוימת, כך שהתוכן הפנימי והגילוי החיצוני נעשים, מבחינת ההתגלות כלפי חוץ, מהות אחת ממש. כאן אין עוד מקום להפריד בין הגילוי והמתגלה; הם מזדהים לחלוטין.

ג] "לבוש" ו"תיקון" בנפש

נחזור עתה אל הדיון בנפש ובבעיות הנפש, ונראה מה תועלת יש בהבחנות האמורות בין ה"לבוש" לבין ה"תיקון".

המחשבה, הדיבור והמעשה הם, על-פי החסידות, "לבושי הנפש", ואילו ה"שכל והמידות" הם "תיקוני הנפש". מה מהותו של לבוש? הלבוש הוא מהות מתווכת בין המתגלה לבין ה"חוץ". המחשבה, הדיבור והמעשה הן מכשירי התגלות של הנפש, מאחר שבאמצעותם מגלה הנפש את רצונה; ואולם באף באחד מן הלבושים האלה אין הנפש מזדהה עם לבושה. אפילו המחשבה, שהיא "לבוש פנימי" לנפש, אינה זהה עם הנפש כשלעצמה; אין היא אלא מבטאת תוכן מסוים, רצון, שכל או דחף הנובעים מן הנפש, היא מתרגמת את התכנים שהיא מקבלת מן הנפש ללשון "אותיות" (כלומר: למילים, למושגי חשיבה).

לא כן הדבר לגבי כוחות הנפש. ניקח כדוגמא כוח מכוחות הנפש המצויים בדרגתם העליונה: כוח הרצון. כוח זה איננו רק מכשיר להבעתה של הנפש. בוודאי, הנפש מתגלה ברצונותיה; ואולם כשאדם רוצה משהו מתאחדת נפשו עם הרצון, היא מחיה את הרצון ונותנת לו מהות. מצד שני מתבטאת הנפש עצמה, או כוח אחד מכוחותיה, על-ידי הרצון.

הרצון או השכל הם אפוא לגבי "החוץ" בבחינת הנפש עצמה (וזה כולל, כאמור לעיל, גם את האדם עצמו בעל הנפש, במידה שניתן להבחין בינו לבין נפשו); מה שאין כן "לבושי הנפש". ייתכן שבלבושי נפשו של אדם יהא פגם מסוים, שיגרום לכך שהנפש לא תוכל להתגלות באמצעותם כמות שהיא (ואין אדם שלבושי נפשו יכולים להתגלות בשלמות), אלא בצורות מסולפות. ואולם סילופים או פגמים העלולים להימצא בלבושים אלה רק יכבידו על מציאת קשר עם החוץ, או יגרמו לטעויות ולקלקול בקשר זה. אין הם מבטאים את האדם עצמו. אפילו מחשבתו של אדם עשויה שלא לבטא את מהותו האמיתית כאשר הוא מוגבל על-ידי שיטת מחשבה פגומה או על-ידי מושכלות ראשונים שאינם מתאימים למהותו הנפשית. לא כן ביחס לכוחות הנפש: גם אם הם פגומים הם הביטוי האמיתי והנכון של הנפש, ובעצם - הנפש עצמה.

הבדל אחר בין ה"לבוש" וה"תיקון" הוא ביחסה של המהות הפנימית אל התיווך המתגלה. ה"לבוש" הוא מיסודו מהות חיצונית וזרה, והיא זו המתגלה כלפי חוץ, בלי יחס למהות הפנימית; מה שאין כן ה"תיקון", שהתגלותו קשורה תמיד עם המהות שאותה הוא מגלה ו"מסביר", ולכן אין חשיבות יסודית למציאות המתווכת, אלא לתוכנה בלבד.

אלא ביטויו של ההבדל בין מכשירי החשיבה של הללו. יתרון המחשבה האנושית מקורו בכלי המשוכלל יותר, הוא הגוף האנושי, הכולל בין שאר איבריו את המשוכלל שבכל איברי הגוף - המוח.

[ד] שכל ומידות

ה"שכל" וה"מידות", שהוזכרו כבר לעיל כשני היסודות העיקריים של "כוחות הנפש", זקוקים לבירור נוסף לאור ההבדלה בין המחשבה לבין כוחות הנפש. אין עוד אפשרות לתפוס את ה"שכל" בספרות החסידית כפשוטו וכתפיסתו הרגילה, המזהה אותו עם "מחשבה" ועם "עבודת המוח". ואולם גם התפיסה והפירוש המקובלים של "המידות" כאמוציות שונות (כפי שזוהו בספרים שונים, וגם בספרי חסידות - למשל: "חסד" פירושו "אהבה", "גבורה" פירושה "פחד") אינם יכולים להתקיים אם המחשבה מוצאת מכלל כוחות הנפש, שהרי אין אפשרות לתאר אמוציה בלי מחשבה, דמיון ופיתוח אחר.

התפיסה החסידית בנושא זה מפורשת: "כי מהחכמה נמשכת בינה ודעה, ומהן נמשכות כל המידות שבנפש המשכלת, כמו אהבה וחסד ורחמים... ומהמידות שבנפש נמשכות בה תיבות ואותיות המחשבה".

ההבדל הזה מביא למסקנות מרחיקות לכת בהבחנה שבין ה"שכל", השייך לכוחות הנפש, לבין ה"מחשבה", שהיא רק "לבוש" הנפש. ראשית, אין "שכל" ו"מחשבה" זהים. יתר על כן, מאחר שהמחשבה היא רק לבוש לנפש הרי היא, כשאר לבושי הנפש, בנויה על יסודו של גילוי חומר מסוים. הקישור המתמיד של "מחשבה, דיבור ומעשה" יש בו כדי להדגיש כי שלושת אלה הם אופני גילוי של מהויות פנימיות יותר שבנפש, וכי ההבדלים ביניהם הם רק הבדלי דרגה ולא הבדלי מהות. אכן, המחשבה לגבי הנפש היא "לבוש פנימי", לבוש צמוד וכמעט בלתי נפרד; ואולם עדיין היא אך לבוש, כמוה כדיבור או כמעשה.

המחשבה, כשאר לבושי הנפש, נחשבת לפעולת הגוף, שהנפש מעניקה לה את החיים והיכולת להתקיים. כשם שההבדל בין המעשה והדיבור תלוי, ביסודו, בהבדל בכלים שבהם מתבטאים שני אלה, בהבדל ביכולת ההבעה והביצוע הקיים, למשל, בין היד לבין הפה או הכתב, כך יסוד ההבדל בין המחשבה והדיבור הוא בהבדל בין כלי הדיבור - הפה, לבין כלי המחשבה - המוח. המחשבה מוגדרת כפעולה גופנית שהיא עדינה יותר ורוחנית יותר מן הדיבור, משום שהכלי המבצע אותה הוא דק יותר ומסוגל לפעילות מדרגה גבוהה יותר. כושר המחשבה, וגם ההבדל בכושר המחשבה בין יצורים שונים, כגון בין בני אדם ובין החיות, אינו

הניצוץ היסודי של היכולת לעשות זאת. משום כך אין גם לדבר על המידות כעל "אמוציות"; אין להן אותו פירוט של מחשבה הנחוץ לכל הרגשה והתרגשות אנושית. ה"מידות" הן רק הניצוצות הראשוניים, הכוחות המפעילים את הרגשות בהתפתחותם. לאמור: המידות הן רק דחפים ראשוניים יסודיים שמהותם פשוטה. אחרי שהאימפולס הראשון של המידה מגיע אל המוח מתאחדת המידה עם כוח המחשבה, והניצוץ היסודי של הדחף יכול להיפך לאמוציה מושלמת, על כל המבנה המחשבתי והנפשי המסובך הדרוש ליצירתה.

[ה] היחס בין השכל והמידות

בספר התניא מוגדר היחס בין השכל והמידות בדרך כלל כיחס בין סיבה ומסובב: "נפש האדם... נחלקת לשתיים, שכל ומידות. השכל כולל חכמה בינה ודעת... וחכמה בינה ודעת נקראו אימות ומקור למידות, כי המידות הן תולדות חכמה בינה ודעת".

הטענה כי השכל הוא אבי המידות נובעת מהתבוננות בחייו ל אדם ובשניונים החלים במידותיו, במיוחד במושאי המידות "שהקטן שאין בו דעת... אהבתו היא לדברים קטנים שאין ראוי לאהבם, מפני שאין בו דעת לאהוב דברים הראויים

תפיסה זו מחייבת אפוא תפיסה שונה הן של מושג ה"שכל" והן של מושג ה"מידות". השכל הוא עצם יכולתה של הנפש להבין, או המהות היסודית של כוח ההבנה והתפיסה הנפשית, ואילו המחשבה היא אותה פעולה גופנית-רוחנית המשמשת בצורותיה השונות, במושגיה וב"אותיותיה", מכשיר לביצוע כוח ההבנה, לכוח השכלי היסודי. השכל שבנפש הוא היכולת המצויה בה להגיע לכלל הבנה שכלית, הכוח הכולל יותר על-מנת שיוכל אחר כך להופיע בצורת מחשבה, במילים ובמושגים.

התפיסה בשכל (ולא במחשבה) היא תפיסה כוללת של מהויות שלמות, ובמידה ידועה - תפיסת הדברים כשלעצמם. המושגים והמילים היוצרים את המחשבה בדרגה זאת אינם מתגלים כלל כמילים או כמושגים: הם ממוזגים בעצם תהליך המחשבה. אלה הן "אותיות החקיקה" המצויות בנפש ובכוחה השכלי. כאשר מגיעה המחשבה מן הכוח הכולל-היסודי שלה אל מכשיר החשיבה - המוח, הריהי עוברת שינוי יסודי של הפיכת התכנים שבכוח לתכנים שבפועל, של תרגום יכולת התפיסה המופשטת למילים ומושגים השייכים ל"אותיות המחשבה", שהיא רק מלבושי הנפש.

השכל בבחינת אחד מתיקוני הנפש וכוחותיה הוא אפוא הכוח להשכיל,

ללא השכל אין למידות כל קיום גלוי. ואולם החלוקה בין שכל ומחשבה שהוברה לעיל מביאה להגדרה אחרת של מהות השכל מזה והמידות מזה. השכל הוא, ביסודו, הכוח לתפוס ולקלוט את המציאות, בין שהיא מציאות חיצונית ובין שהיא מציאות פנימית, ואילו המידות הן האימפולסים המצויים באדם מראשיתו, גם אם רק כאפשרויות, כניצוצות ראשוניים. מצויות ביניהן האפשרויות לאהוב ולשנוא (או ליתר דיוק: לחוש בדחף כלפי דברים, ובדחף נגדי המרחיק מהם), ליופי, להשפעה ועוד. אלא שדחפים אלה כשלעצמם עיוורים הם, מאחר שאין להם מושאים שעליהם יוכלו לפעול. מאחר שהדחפים הם דחפים בלבד, ללא רקע של מחשבה, אין להם כל קשר עם המציאות, והם בגדר פוטנציאל בלבד. השכל כמכשיר היסוד של התפיסה והקליטה מוצא ובורר את המושאים שאליהם יתייחסו דחפיו של האדם. רק לאחר שנמצאו אותם מושגים, ולאחר שבתהליך מסובך נקבע גם יחס שכלי ראשוני כלפיהם, יכולים הדחפים הנפשיים לפעול ולהתגלות באדם בתור שכאלה. הדחפים הללו יורדים אחר-כך אל המחשבה ומקבלים צורה שלמה של מציאות במילים ובמושגים, בתוכניות ובשאיפות. רק אז מגיעים הם לרגשות (אמוציות) של ממש.

משום כך עלינו להגיד: אין זה שהילד אוהב פחות או שונא פחות: דחפיו

לאהבתם, שהאהבה כפי הדעת". בעל התניא מסביר כי הגדרה זו אינה מדויקת בצורתה המילולית. אין לומר כי "השכל מוליד את המידות", מאחר שהשכל אינו אלא קובע למידות את המושאים השונים שידבקו בהן. ואולם כל כמה שיוכל השכל לקבוע מושאים למידות, עדיין אין הוא יכול להיקרא יוצרן של המידות. גם אם המידות השונות היו קודם חבויות ומסותרות לגמרי, ורק השכל הוא שהפעילן, אין זאת אומרת שהשכל הוא היוצר. יתר על כן, קיים הבדל במהות ובאופי בין שכל למידות, כך שהשכל כשלעצמו אינו יכול להתייחס כלל אל המידות.

אכן, ההגדרה המדויקת יותר היא "השכל הוא המיילד של המידות". המידות מצויות בנפש תמיד. השכל מוציאן מן ההעלם לגילוי, ועל כן הוא בבחינת מיילד. בניתוחים מעמיקים יותר מוסבר כי אף שבתוך המערכת האנושית הגלויה יש עדיפות לשכל, הרי מצד הכוחות היסודיים עדיפות דווקא המידות; הן לא רק חזקות יותר ובעלות עוצמה גדולה יותר מן השכל, אלא אף קודמות לו בכל עניין.

לכאורה נראה כי גם אם נאמר כי השכל איננו יוצרן של המידות, ההגדרות הללו מעמידות דמות מוזרה של חיי נפש כרציונליים עד כדי כך שאין הרגשות נוצרים אלא לאחר שיקולי השכל, וכי

הראשוניים (היינו: המידות) קיימים בו לפחות באותה מידה שהם קיימים במבוגר; אלא שהוא אוהב נושאים אחרים, משום ששכלו המצומצם בוחר לו מושאים אחרים של אהבה ושנאה. ובכלל, ככל שהכוח המדריך של השכל קטן יותר כך גוברת ההשפעה היחסית של "המידות"-האימפולסים על המחשבה ועל הפעולה. אהבה, שנאה ושאר דברים זהים הם ביסודם, כלומר ללא יחס למושאייהם. משום כך נבנתה תורת המוסר של החסידות על סובלימציה, אשר בתורת חב"ד צומצמה לכוון כוח השכל כלפי אובייקטים נעלים יותר, ואשר יוצר, לפי ההנחה, אדם שלם יותר.

'שפע רב' גיליון חודשי מתורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

'שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר עבור מי שרוצה, אל הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם. הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, דבקות ופתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

**ההפצה של הגיליון מתרחבת! ניתן להזמין כמות
עותקים לישיבות מדרשות בתי כנסת ומוסדות שונים
לפרטים: 058-482-5555**

**כמו כן, ניתן לפנות לבירור על נקודת החלוקה הקרובה
למקום מגוריכם - או לפתיחת נקודה חדשה.**

אהבתם את הגיליון? נשמח לעזרתכם בהמשך פרסומו והפצתו.

לתרומה עבור הגיליון

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

תקוה

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

